

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Anna Servin

Effektiv brottsbekämpning
- en ekonomisk analys av
rättsväsendet

Examensarbete
20 poäng

Ingemar Ståhl

Rättsekonomi

HT 2001

Innehållsförteckning

<u>1</u>	<u>INLEDNING</u>	1
<u>1.1</u>	<u>Syfte</u>	2
<u>1.2</u>	<u>Avgränsningar och disposition</u>	3
<u>2</u>	<u>RATIONELLA KALKYLER</u>	5
<u>2.1</u>	<u>Rational choice</u>	6
<u>2.1.1</u>	<u>Rationalitet</u>	7
<u>2.1.2</u>	<u>Handlingsalternativ</u>	8
<u>2.2</u>	<u>Gary Becker och den rättseconomiska analysen</u>	9
<u>2.3</u>	<u>Allmänprevention</u>	11
<u>2.4</u>	<u>Normkunskap</u>	11
<u>2.5</u>	<u>Upptäcktsrisk</u>	12
<u>2.5.1</u>	<u>Primär upptäcktsrisk</u>	12
<u>2.5.2</u>	<u>Upptäcktsrisken i praktiken</u>	13
<u>3</u>	<u>BROTTSUTVECKLING</u>	14
<u>3.1</u>	<u>Prognoser för brottsutvecklingen</u>	14
<u>4</u>	<u>BROTTSOFFRENS KALKYL</u>	16
<u>4.1</u>	<u>Vem drabbas av brott</u>	16
<u>4.2</u>	<u>Brottsoffrets kalkyl</u>	16
<u>4.3</u>	<u>Dold brottslighet</u>	17
<u>4.4</u>	<u>Anmälningsbenägenhet</u>	17
<u>4.4.1</u>	<u>Brottets grovhet</u>	17
<u>4.4.2</u>	<u>Social relation</u>	17
<u>4.4.3</u>	<u>Brottets synlighet</u>	18
<u>4.4.4</u>	<u>Myndigheters insats</u>	18
<u>4.5</u>	<u>Försäkringsbolag</u>	18
<u>4.6</u>	<u>Allmänhetens brottsuppfattning</u>	19
<u>4.7</u>	<u>Privat brottsbekämpning</u>	19
<u>4.8</u>	<u>Ekonomisk riskfördelning</u>	20
<u>5</u>	<u>BROTTSLINGENS KALKYL</u>	22
<u>5.1</u>	<u>Vem begår brotten</u>	22
<u>5.2</u>	<u>Orsaker</u>	22
<u>5.2.1</u>	<u>Strukturella faktorer</u>	22
<u>5.2.2</u>	<u>Individuella faktorer</u>	23
<u>5.3</u>	<u>Rationellt brottsbeteende</u>	23
<u>5.4</u>	<u>Riskuppfattning</u>	24
<u>5.5</u>	<u>Tekniken</u>	25
<u>6</u>	<u>DEN SKYDDANDE STATEN</u>	27
<u>6.1</u>	<u>Brott och straff i en historisk tillbakablick</u>	27
<u>6.2</u>	<u>Kriminalpolitik</u>	28
<u>6.2.1</u>	<u>Lagstiftning</u>	29
<u>6.2.2</u>	<u>Opinion</u>	29

6.2.3	Försäkringsbolagens roll	29
6.3	Brottsupptäckt	30
6.3.1	Offerbrott med interaktion	30
6.3.2	Offerbrott utan interaktion	30
6.3.3	Spaningsbrott	31
6.4	Straffen	31
6.4.1	Böter	31
6.4.2	Inkapacitering	32
6.4.3	Fängelse	34
6.4.4	Frivården	35
6.4.5	Samhällstjänst	36
6.4.6	Behandling	37
6.5	Brottsförebyggande arbete	38
6.5.1	Situationell brottsprevention	39
6.6	Polisen	40
6.6.1	New York-modellen	40
6.7	Polisens organisation	41
6.7.1	Polisens utredningar	41
6.8	Ekobrott	42
6.9	Organiserad brottslighet	43
6.9.1	Införande av straffansvar för juridiska personer	45
6.9.2	Skatteflyktslag	47
6.10	Kontrollapparaters kostnader	49
6.11	Rättssäkerhet	49

7	AVSLUTNING	51
7.1	Kostnadsanalys	51
7.2	Effektivare brottsupplärning	52
7.3	Upptäcktsrisken och straffhotets inverkan på brottslingen	53
7.4	Brottsförebyggande arbete	54
7.5	Polisens resurser	55
7.5.1	Polisens effektivitet	56
7.6	Privatisering	58
7.6.1	Privata fängelser	58
7.7	Brottslighetens kostnader	59
7.7.1	Uppföljning av gjorda insatser	60
7.8	Samhällsekonomiska effekter	60

1 Inledning

Brottslighet åsamkar samhället skador, ekonomiskt mätbara och icke mätbara i form av lidande, vilket medför att samhället har ett intresse av att vidta åtgärder mot kriminalitet. Jag kommer i mitt arbete att utgå från att brottslingen handlar rationellt utifrån olika valsituationer och väljer att begå brottsliga handlingar om han finner det lönsamt. Samhället å sin sida kan påverka brottslighetens nivå genom att vidta åtgärder som höjer brottslingens förväntade kostnad för att begå brott. I första hand vidtas åtgärder av staten som får ses som företrädare för samhället.

Kostnadshänsyn talar för att det inte är rimligt att bekämpa brottsligheten till varje pris och statsmakten står därmed inför problemet att välja omfattning och inriktning på vilka åtgärder som skall vidtas. Det gäller därmed för staten att prioritera var resurserna för de brottsbekämpande åtgärder leder till maximalt utfall. Önskemålet är naturligtvis att hitta den optimala punkten, d.v.s. brytpunkten där det kostar mer att bekämpa ytterligare ett brott än den skada brottet i sig förväntas medföra. Samtliga åtgärder, vad gäller brottsbenägenhet och brottsbekämpningskostnader, behöver därför analyseras utifrån den kostnad brottet förväntas medföra och intäkter i form av minskad brottslighet. Hos vilken myndighet kommer resurserna att utnyttjas effektivast och få bäst effekt och vilken form av intäkter, i form av minskad kriminalitet, kan man förvänta sig att olika åtgärder leder till? Statens mål bör vara att minimera den samhällsekonomiska kostnaden av brott, d.v.s. summan av brottets skador och kostnaderna för brottsbekämpning.

När vi definierar det svenska rättsväsendet brukar vi nämna den verksamhet som bedrivs av polis, åklagare, domstol och kriminalvård. Dessa verksamhetsområden lyder under justitiedepartementets ram. Rättsväsendet skulle dock kunna ges en vidare definition. Många polisiära åtgärder sker idag av andra myndigheter och kontrollorgan, t.ex. skattemyndigheten. En viss privatisering inom rättsväsendet har också skett och en del uppgifter som tidigare handlades av polisväsendet sköts nu av bevaknings- och försäkringsföretag. Definitionen skulle även kunna utvidgas ytterligare till att gälla samtliga åtgärder som vidtas i ett samhälle för att upprätthålla ordningen. Många brottsförebyggande åtgärder är av ren privat karaktär, t.ex. inbrottslarm eller grannsamverkan som syftar till att försvåra brottets genomförande. Andra åtgärder som t.ex. övervakning är visserligen inte direkt brottsförsvårande men kan få en brottsminskande effekt genom en ökad upptäcktsrisk. Problem kan uppkomma i de fall det kan bli fråga om straff, en privat rättsskipning kan t.ex. ske i form av uteslutning, avsked eller misshandel. Rättssäkerhetskravet motiverar ett statligt dömande och verkställande organ som följer fastställda principer. Det krävs dock att folk har förtroende för domstolarna

och upplever utdömda straff som rättvisa för att dessa skall vara effektiva. Utöver hindrande åtgärder och spaningsåtgärder som följs av domslut och verkställighet av straff kan man räkna moralbildande och inlärningsmässiga insatser, dvs. sociala normer, till det rättsskydd som förekommer i samhället. Det kan röra sig om att skapa en motvilja för illegala handlingar vilket leder till att utbytet av brott minskar. Ett exempel härpå är socialstyrelsens kampanj mot hembränd sprit. Olika straffrättsteorier har arbetat med frågan om vilket sanktionssystem en grupp individer kan tänkas underkasta sig frivilligt för att öka den egna nyttan. Teorierna har sitt ursprung i upplysningstidens nyttofilosofi där man genom lagar eller andra ingrepp ville skapa ett bättre samhälle för så många som möjligt. Denna form av sociala kontrakt förutsätter inte att alla medborgare kan acceptera sanktionerna, de som sedan kommer att straffas behöver således inte tidigare ha godkänt straffsystemet. Den enskilde individens risk för att drabbas av brott är påverkbar dels genom egna resursinsatser och dels med hjälp av ett kollektivt rättsskydd. Hur mycket är då medborgarna kollektivt beredda att betala för att rättsväsendet skall skydda dem i egenskap av potentiella offer? Bedömningen kommer att bero på om kostnaderna för kollektivt rättsskydd uppfattas som lägre än de resurser som annars måste läggas ut av den enskilde. Det optimala rättsväsendet uppnås om kostnaden för att producera rättsskyddet överensstämmer med vad individerna är villiga att betala för detta. Kostnadsnivån blir beroende av vilken uppfattning individen har av rättsväsendets möjligheter att påverka förluster i samband med brott. Om åtgärden förväntas få sådan effekt att resurserna inte kunnat användas bättre på annat sätt kan individerna tänka sig att avstå en viss tillgänglig resurs för att öka myndigheternas åtgärder inom rättsväsendet.

1.1 Syfte

Syftet med arbetet har varit att utifrån ett rättsekonomiskt perspektiv studera de åtgärder som vidtas av rättsväsendet för att bekämpa brottsligheten.

Utgångspunkten är att försöka se var inom rättsväsendet ett eventuellt resurstillskott kommer att utnyttjas effektivast.

I en artikel angående brottslighet ifrågasatte överåklagare Sven-Erik Alhem om straffrätten har någon inverkan på vårt handlingsmönster och om det kan tänkas finnas andra faktorer än straffhotet som påverkar vårt handlande för att begå eller avstå från att begå brott.¹

Jag kommer i arbetet att försöka redogöra för hur brottslingens kalkyl ser ut och om det finns faktorer som verkar återhållande på presumtiva brottslingar eller om det finns ytterligare åtgärder som kan vidtas för att bekämpa kriminaliteten.

---

¹ Sven-Erik Alhem, Straffhot saknar verkan, Artikel i Sydsvenskan 9 februari 1999

1.2 Avgränsningar och disposition

Trots att den totala brottsligheten har minskat de senaste åren har våldsbrotten ökat. Gärningsmännen har blivit yngre och våldet i vissa avseenden grövre. Flera allvarliga våldsdåd har skakat Sverige den senaste tiden. Jag kommer därför att fästa viss vikt vid dessa brott. Våldet ingår ofta i ett mönster av annan brottslighet och det är därför viktigt att se över hela det brottsförebyggande arbetet. Till våldsbrott räknas mord, dråp, misshandel, våldtäkt, rån och våld mot tjänsteman.² Jag kommer utöver brottsbalksbrotten också beröra ekonomisk kriminalitet och organiserad brottslighet, då den kriminalpolitiska diskussionen kretsar runt dessa brott de senaste åren.

Då ämnet är mycket komplext med stora svårigheter att mäta effekten av olika insatser är min målsättning inte att finna någon optimal lösning för vilka åtgärder som bör vidtas av de olika parterna. Med en ekonomisk modell som referensram kommer jag därför att gå djupare in på ovannämnda områden medan andra vinklingar lämnas helt utanför.

Det material jag använt mig av i arbetet kommer till övervägande delen från Brottsförebyggande rådet, BRÅ.

Brott väcker ofta starka känslor av ilska och maktlöshet och vi påverkas mycket av våra personliga värderingar. Oavsett vilken brottslighet som begås kommer den att orsaka samhället skador, ekonomiskt mätbara eller ej, som i sin tur leder till önskemål om brottsbekämpande åtgärder.

Jag kommer i arbetet att utgå från brottsoffrets-, brottslingens- och statens kostnadskalkyl för brottslig aktivitet. De tre olika gruppernas handlande kommer att påverkas av varandras åtgärder och det finns hela tiden en nära koppling mellan grupperna. Respektive grupp kommer att ändra eller anpassa sitt beteende om någon ändrar sina rutiner. Brottsligheten kan förändras genom flera olika åtgärder och beträffande statens kostnadskalkyl blir det upp till justitiedepartementet att försöka utreda var ett resurstillskott kommer bäst till nytta. Några olika dimensioner är insatser som påverkar upptäcktsrisken för brottslingen, möjligheten att utifrån strafflagen förändra strafftiden eller straffformen eller standarden i fängelserna. Ser man tillbaka under en femårsperiod har nya former av straff införts. För flera brott som tidigare följdes av fängelse döms numera samhällstjänst eller elektronisk övervakning ut³, med följden att fångpopulationen på anstalterna har minskat. De nya formerna av straff är mindre kostnadskrävande och jag kommer senare att göra en jämförelse av kostnaderna inom frivården⁴ och på anstalterna. Under den senaste tioårsperioden har beläggningen på anstalterna

---

² Dessa brott behandlas i Brottsbalken 3:1-6, 6:1, 8:5-6 och 17:1

³ Lag (1994:451) om intensivövervakning med elektronisk kontroll

uppnått minst en 85% nivå, vilket riksdagen angivit som minimigrad. Eftersom fängelsekostnaden till största delen består av kostnader för lokaler och personal kan man också fundera över om beläggningen kan ökas ytterligare. Den totala kostnaden för anstalterna budgetåret 1998 uppgick till 2,546 miljarder kronor, vilket gör att 15% outnyttjad kapacitet binder upp betydande resurser. Rattfylleri⁵, tillgreppsbrott⁶ och våldsbrott⁷ var huvudbrott för tillsammans drygt 55 % av de ca 9500 som dömts till fängelse under 1998.⁸ Bland de andra huvudbrotten finner man i fallande storleksordning brott mot narkotikastrafflagen⁹, bedrägeri och annan oredlighet¹⁰ samt brott mot allmän verksamhet¹¹ som domineras av våld mot tjänsteman¹². Även bland de som dömts till övervakning utgjorde rattfylleri, tillgreppsbrott och våldsbrott en övervägande andel, hela 78% hade något av dessa brott som huvudbrott.¹³ Jag kommer därför avslutningsvis att ta upp hur man effektivare kan bekämpa dessa typer av brott.

---

⁴ Frivårdens huvudsakliga verksamhet består av övervakning av villkorligt frigivna, skyddstillsynsdömda, samhällstjänst, intensivövervakning med elektronisk kontroll, arbete på häktena och personutredningsverksamhet.

⁵ Trafikbrottslagen (1951:649) 4 §

⁶ Tillgreppsbrotten utgörs av stöld (BrB 8:1), grov stöld (BrB 8:4), rån även grovt (BrB 8:5,6) samt motorfordonstillgrepp (BrB 8:7)

⁷ Till våldsbrotten hör misshandel (BrB 3:5), grov misshandel (BrB 3:6), mord (BrB 3:1) och dråp (BrB 3:2)

⁸ Kriminalvården, Kriminalvårdens Officiella Statistik 1998, sid 58

⁹ Narkotikastrafflagen (1968:64)

¹⁰ BrB 9 kap. Inom denna kategori är flest dömda för häleri (BrB 9:6,7)

¹¹ BrB 17 kap.

¹² BrB 17:1

¹³ Kriminalvården, Kriminalvårdens Officiella Statistik 1998, sid 29 och 35

2 Rationella kalkyler

Vi lever i ett samhälle som är oerhört komplext och hela tiden sker förändringar. Det är därför svårt att avgöra vilka förändringar som följer av vilka åtgärder och exakt vilka mekanismer det är som har lett fram till ett visst resultat. Gemensamt för de olika aktörerna som kommer att behandlas i arbetet är tanken att de handlar rationellt efter kalkyler där man väger kostnader mot intäkter. Varje part kommer således att göra en kalkyl över varje transaktion, aktivitet och varje resursinsats, där det framgår vad åtgärden kostar och vad man får ut av det. Modellen förutsätter att man kan urskilja kostnader och intäkter och därefter välja fritt så att parten får ut största möjliga nyttan av de resurser och tillgångar som de förfogar över. En av de mer framstående forskarna när det gäller den rationella och nyttomaximerande individen och hennes agerande är Gary Becker. För att kunna överblicka området har jag valt att utgå från en av Beckers analyser. Det är en modell som är byggd på en förenkling av den oerhört komplicerade verkligheten. Utgångspunkten i modellen är ett antagande att alla individer gör en kalkyl och utifrån resultatet sedan väljer ett visst beteende. Analysen går att använda på en rad områden som vi normalt inte tänker på som ekonomiska, t.ex. brott och straff. Brottslingen gärningar beror på risken att åka fast i förhållande till vad han förväntas få ut av brottet. Straffet bör följaktligen bestämmas så att de på marginalen avskräcker mer från brott än vad de kostar att administrera. Straffet kan därmed sägas vara det pris som staten sätter på den begångna gärningen.

En svaghet i modellen är att de faktorer som vägs in i kalkylen och ligger till grund för beslut styrs av subjektiva bedömningar av nytta. Personer bedömer saker utifrån vad de tror är sant eller lönsamt, inte vad som rent objektivt är förnuftigt. För att individer eller myndigheter skall kunna fatta ett ”perfekt” beslut krävs att de har tillgång till bra information om kostnader och konsekvenser av sina val. Ju bättre information som samlas desto högre transaktionskostnader, vilket gör utbytet mindre effektivt.

Ytterligare ett problem som uppkommer när vi gör kalkyler, som visserligen inte är specifika för rättsväsendet utan för många typer av samhällsekonomiska kalkyler, är vilka värderingsmetoder som skall användas. Hur värderar vi personskador, liv, tidvinster eller sekundära effekter.¹⁴ I försök att mäta de ekonomiska konsekvenserna av kriminella aktiviteter har man delat upp kostnaderna i ”ultimate costs” och ”immediate costs”. Den ultimata kostnaden av brottsligheten utgörs av minskningen i bruttonationalprodukten till följd av kriminella aktiviteter. Att försöka uppskatta storheten av dessa belopp har visat sig omöjlig och i stället får vi koncentrera oss på brottslighetens omedelbara kostnader. Vid beräkningen av dessa

---

¹⁴ Göran Skogh, Straffrätt och samhällsekonomi, sid 12f

inkluderar man privata kostnader för skydd mot brott, förluster i samband med den brottsliga aktiviteten, rättsväsendets kostnader och försäkringskostnader.¹⁵

Enligt Beckers analys skiljer sig brottsliga handlingar i grunden inte från andra handlingar de är av rationell natur och ett uttryck för individens strävan att tillfredställa sitt egenintresse. Utifrån ett logiskt tänkande blir det rationellt att undvika eller avstå från vissa handlingar om det är uppenbart att kostnaderna blir för höga.

2.1 Rational choice

Rational choice är en teori som är uppbyggd på rationalitet och rationellt handlande. I själva verket bygger rational choice på flera olika teorier och ansatser med gemensamma faktorer som främst har sina rötter i ekonomisk teori, men även finns inom filosofi, sociologi, psykologi och statsvetenskap. Eftersom rational choice teorin används inom olika discipliner har varje område satt skilda präglingar på dem, trots det finns några gemensamma nyckelbegrepp:

- Aktiva aktörer : Individer söker aktivt tillgodose sina egna intressen och utomliggande faktorer har mindre betydelse.
- Målinriktat handlande : Individerna har klara mål som man försöker uppnå genom olika strategier.
- Intention : Handlandet är medvetet, övervägt och målinriktat. Det finns lite utrymme för impulsivitet.
- Optimering : Aktörerna försöker hela tiden maximera utdelningen eller nyttan. Det kan röra sig om både materiella och icke materiella mål.
- Handlingsalternativ : För att uppnå ett visst mål finns flera olika handlingsmöjligheter.
- Beslutsprocessen : Besluten föregås av en process där de olika handlingsalternativen övervägs.
- Val : Individerna väljer den handling som bäst tillgodoser de egna intressena.
- Egennyttan : Handlingar sker utifrån de egna intressena och vad som är bäst för individen själv.
- Risk : Sannolikheten att en handling inte får önskat utfall eller rent ut av får ett negativt utfall övervägs.
- Intäkt/kostnadsanalys : Individen gör en kalkyl över den utdelning som förväntas av en handling respektive risken för att nyttan uteblir. Till kostnaderna räknas också det som aktörerna själv investerar t.ex. i sökandet efter relevant information, processer där olika alternativ övervägs och slutligen beslutsfattandet.

---

¹⁵ Göran Skogh, Straffrätt och samhällsekonomi, sid 12

- Beräkning av utkomster : En kalkyl över det beräknade utfallet. Den förväntade utdelningen minskat med risken från utebliven utdelning eller för negativa konsekvenser utgör den slutliga nyttan.¹⁶

2.1.1 Rationalitet

Jag kommer att använda termen rationellt handlande med betydelsen att individen handlar målinriktat, d.v.s. definierar ett mål och finner medel att uppnå detta med. För att den individen skall kunna fatta ett rationellt beslut krävs således att hon har ett realistiskt mål, d.v.s. att målet verkligen går att uppnå. Individen överväger sedan olika alternativ mot bakgrund av den information som hon skaffat sig. Informationen behöver inte vara fullständig eller perfekt eftersom detta ofta är orealistiskt. Slutligen måste individen handla medvetet i syfte att uppnå målet. Individen tvingas således göra olika överväganden och fundera över olika för- och nackdelar.

Intäkter och kostnader är i första hand viktiga begrepp inom ekonomisk teori. Innan en transaktion kommer till stånd förväntas aktörerna ha gjort en investering i information. Enligt Becker¹⁷ förväntas deltagarna på marknaden emellertid inte ha fullständig information eftersom denna är förenad med viss kostnad i form av tid, energi och pengar. En ofullständig information eller avsaknad på en mycket kostsam transaktion skall därmed inte sammanblandas med ett irrationellt beteende. Becker menar att ekonomisk teori kan vara användbar på flera olika områden. Som exempel nämner Becker god hälsa och ett långt liv. För de flesta människor är detta viktiga mål i livet, det är dock inte de enda. Utifrån en maximal förväntad livslängd görs sedan en kalkyl över om nyttan för ett extra levnadsår är mindre än nyttan att försaka tid, resurser och andra uppoffringar som krävs för att erhålla detta. Kostnaden för att leva sundare i form av bra kostvanor och motion kan vara så hög att den överstiger nyttan av t.ex. ett längre liv.

Verkligheten förhåller sig däremot inte så enkel och alternativen är oftast inte så definitiva. En rökare löper en risk för att dö tidigare men hur många år det rör sig om vet man inte. Det kan också vara så att personen kommer dö av någon annan orsak, t.ex. en olycka. Situationen blir således mer komplex av att vi inte har några säkra alternativ att ta ställning till.

Utifrån den information individen besitter är det således inte preferenser och möjliga handlingsalternativ som leder till ett slutligt handlingsval utan istället en trosföreställning om skilda alternativ och deras effekter.

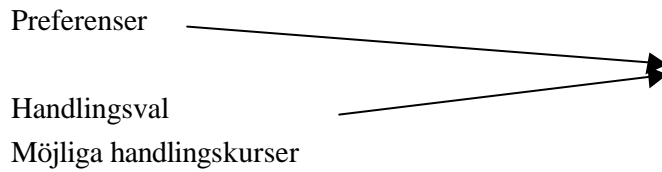
Grundmodellen¹⁸ för rational choice teorin kan beskrivas så här:

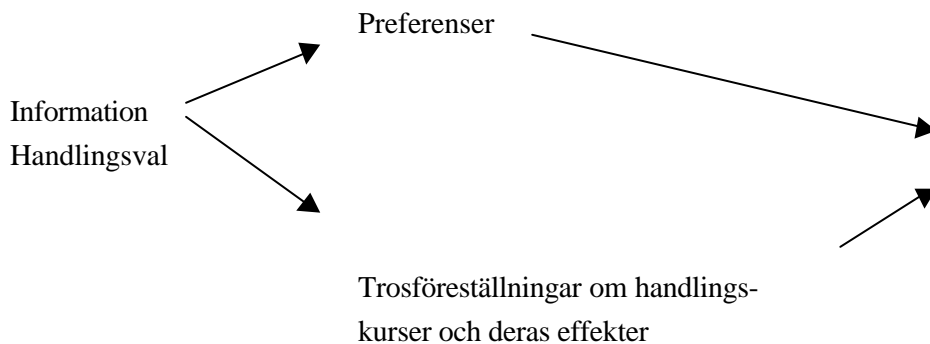
¹⁶ Lottie Wahlin, Den rationella inbrottstjuven? Kap 1.2

¹⁷ Se kapitel 5.3

¹⁸ Lottie Wahlin, Den rationella inbrottstjuven? sid 30f

Denna enkla modell förutsätter att aktörerna har perfekt information om de olika handlingsalternativ som finns och vilka effekter de kan medföra. Som nämnts förhåller sig dock inte verkligheten så och modellen bör därför utvidgas för att stämma in i olika sociala situationer.

2.1.2 Handlingsalternativ

Denna modell för rationellt tänkande och handlande passar in och kan användas av både brottsoffret och brottslingen. Var och en kommer att handla utifrån sina egna mål och göra en riskkalkyl därefter. Kalkylerna kommer att se högst olika ut, i verkligheten har alla människor inte tillgång till samma information eller delar samma värderingar. Olika poster kommer därför att ingå i kalkylerna beroende på vem som gör dem, vilken information och vilka värderingar hon har. Brottsoffrets kalkyl kommer utifrån denna modell att bli en avvägning mellan att vidta skyddsåtgärder mot brott eller att acceptera skada. Det rationella offret kan här själv välja sin nivå på rättsskydd. En högre skyddsnivå kan visa sig i form av ökad bevakning eller direkta stöldskyddsåtgärder som lås, larm och galler. Den stora delen av den privatisering av rättsväsendet som gjorts sker just i köp av skyddstjänster. Det potentiella brottsoffret kan även välja att flytta till säkrare ställe eller välja andra transportvägar. Men varje form av högre skyddsnivå eller

omlokalisering som väljs innebär att brottsoffret lägger restriktioner i sitt liv vilket är att räkna som en kostnad. Även för det fall jag riskerar att drabbas av kroppsskada eller förmögenhetsskada kan jag vidta skyddsåtgärder genom att ifrågasätta om det finns försäkringar som täcker kostnaden som kan tänkas uppstå. När det gäller statens kalkyl ser denna annorlunda ut, här blir det viktigt att försöka se till helheten. I en sådan samhällsekonomisk kalkyl skall de totala marginaleffekterna och marginalkostnaderna inkluderas, oavsett vem som betalar och oavsett vad det rör sig om. Om den totala nyttoökningen är större än den totala uppoffringen/kostnaden, för att genomföra en åtgärd, bör handlingen vidtas.

2.2 Gary Becker och den rättsekonomiska analysen

Gary Becker har i en banbrytande analys¹⁹, där han ser brott och straff som ett ekonomiskt problem, slagit fast att antalet brott är beroende av straffets storlek och upptäcktsrisken. Det blir myndigheternas uppgift att styra storleken på upptäcktsrisk och sanktion genom fördelning av resurser. Myndighetens kostnad är en växande funktion med avseende på upptäcktsrisken och antalet begångna brott. Vidare antas att den marginella skadan ökar med antalet brott medan brottslingens marginalintäkt kan förväntas vara avtagande.²⁰ Den nettoskada som uppstår till följd av brottet beräknas utifrån den samhällsskadan som uppkommer till följd av brottet minskat med det utbyte brottslingen haft av handlingen. Detta innebär att en brottstyp som medför en större samhällsskada än övriga brottstyper betingar ett strängare straff. På samma sätt skall brott som medför större samhällsskada betinga en högre upptäcktsrisk. Dessa brott skall således bekämpas intensivare. Kostnaderna för att bekämpa brottsligheten stiger med antalet brott och straffets storlek, till detta måste man också räkna den sociala förlusten av att straffa brottslingen. Straffrättens mål bör vara att minimera brottslighetens totala kostnader. Hänsyn måste därför tas till potentiella brottslingars reaktioner på risk och straff. Ju mer man betraktar brottslingens lidande desto mindre straff och spaningsinsatser är motiverade, det blir därmed meningslöst att straffa otillräckliga samt de som inte påverkas av straffhot. Om bestraffningen inte har någon inverkan på antalet brott är det verkningslöst ur brottsbekämpande synvinkel och bör då undvikas. Även om straffet inte har någon direkt effekt på den straffade kan det emellertid ha en allmänpreventiv eller moralbildande effekt, och skall då inte ses som verkningslöst. Becker går så långt att han menar att för två brott ur samma brottskategori, där verkställigheten av straff för det ena brottet leder till högre samhällskostnader än för det andra straffet, bör brottslingen straffas mildare.²¹ Om man t.ex. beaktar brottslingens inkomstbortfall vid ett frihetsberövande bör en höginkomsttagare få ett lägre straff än en

---

¹⁹ Crime and Punishment : An Economic Approach

²⁰ Ann-Mari Sätre, Lönar sig brott - och straff? Kap 2.2

²¹ Göran Skogh, Straffrätt och samhällsekonomi, sid 22

låginkomsttagare. Detta beror på att till den totala kostnaden för brottslig verksamhet, räknas även kostnaderna för att verkställa straffen. Ju större hänsyn man tar till den straffades lidande desto mildare blir straffet. Beckers analys skiljer sig därmed från andra ekonomiska analyser genom att han även tar hänsyn till förövarens kostnader. Brottslingen betraktas som en samhällsmedlem vars värderingar man måste väga mot offrets upplevda förlust när den samhällsekonomiska värderingen görs. Den uppkomna nettoskadan blir således skillnaden mellan uppkommen skada och brottslingens intäkt. Straffet ses som en avgift som brottslingen med en viss sannolikhet, som är knuten till upptäcktsrisken, måste betala. Alla brottslingar kommer dock inte att åka fast och det finns därför ett mått av osäkerhet hos den potentielle brottslingen. Om han blir fälld får han betala i form av straff medan han inte betalar någonting alls om han undgår upptäckt. För att straffet skall bli effektivt måste en lägre upptäcktsrisk medföra ett strängare straff för dem som upptäcks, vilket innebär att dessa brottslingar får betala en större andel av den totala aktivitetens kostnader. En höjning av straff eller upptäcktsrisk minskar individens förväntade nettointäkt vilket tenderar att sänka antalet brott.²² Avskräckningstanken bygger på principen att när kostnaderna stiger, d.v.s. en högre upptäcktsrisk och ett större straff, kommer det att uppstå en substitutionseffekt, d.v.s. en övergång till ett annat alternativ. Detta antagande är dock något förenklat. En ökad kostnad för en viss typ av brottslighet behöver inte nödvändigtvis medföra att brottslingen går över till ett legalt alternativ. Ett annat illegalt handlande kanske ligger närmare till hands. Straff har dessutom ofta en avskräckande effekt på ostraffade medan det för tidigare straffade ser annorlunda ut. De har inte samma förutsättningar eftersom deras legala försörjningsalternativ är dåliga. Vilken reaktion som förändringar i upptäcktsrisk och straffsats får på brottslingen kan mätas i en elasticitetsanalys. Relationen mellan den procentuella förändringen i brottmängden och förändringen i upptäckts- eller straffrisk leder fram till en elasticitetskoefficient.²³ Om upptäcktsrisken ökar med 5% och brottmängden minskar med samma procentsats är elasticiteten lika med ett. Becker införde ett ekonomiskt perspektiv på brottsligheten och såg brott som ett resultat av beräkningar av intäkter och kostnader. Att göra en ekonomisk analys av brott och straff har dock skett långt tillbaka i tiden, Beckers främsta föregångare är ekonomen Jeremy Bentham och Becker kan sägas ha vidareutvecklat hans tankegångar ur ett modernt välfärdsperspektiv. Att enbart vissa individer begår brott kan förklaras med deras intäkts- och kostnadskalkyl, individen begår brott om den förväntade nettointäkten av brottet överstiger den intäkt som en alternativ verksamhet kan inbringa.

---

²² Ann-Mari Sätre, Lönar sig brott - och straff? sid 9ff

²³ Göran Skogh, Straffvärdering enligt välfärdsekonomiska principer, sid 93

Om man tänker sig att samhällets kostnad för en straffhöjning är noll uppkommer frågan om man kan uppnå en maximal avskräckning genom oändligt höga straff. Redan idag finns det vissa stordriftsfördelar i brottslig verksamhet. Om straffmöjligheterna är begränsade blir straffet för ett marginellt brott som regel avtagande. Detta då man straffas efter uppsåtet snarare än efter uppkommen skada. För den person som begår ett brott kan det därför ”löna” sig att begå fler eller stora brott.²⁴ Optimala straff kan därmed begränsas av att den marginella avskräckningseffekten som följer av hårda straff kan vara avtagande eller t.o.m. negativ. För brottslingens del har han inget att förlora på att ta med sig ytterligare ett värdeföremål. Sätter man straffsatsen för rån och mord lika har rånaren ingenting att förlora på att skjuta ner någon på vägen om han kan tänkas vinna någonting på det. Det finns därmed en stor risk att hårda straff leder till en förgrovd brottslighet.

2.3 Allmänprevention

Den grundläggande tanken bakom straff är att myndigheter genom hot skall kunna styra människors handlande i en för samhället önskvärd riktning. Straffets uppgift, förutom att visa statens ogillande, är att förmå den straffade att inte begå nya brott samt att få folk i allmänhet att inte begå brott. Den samhällsvetenskapliga synen på brott och straff har förändrats under de senaste decennierna. Teorin om straffets avskräckande effekt har alltmer ersatt behandlingstanken. I mitten på 70-talet övergav man den individualpreventiva tanken att straffet skulle vårda och rehabilitera. Istället skulle straffet stå i proportion till brottets allvarlighetsgrad och verka avskräckande och morallbildande.

I allmänpreventionsteorin brukar man räkna tre funktioner som mest avgörande för återhållsamheten att begå brott. Det rör sig om:

- Normkunskap
- Upptäcktsrisk eller sanktionssannolikhet
- Sanktionens stränghet

2.4 Normkunskap

Med normkunskap menas helt enkelt att straffbestämmelserna är kända för de personer som de berör samt att reglerna är klara och entydiga. Det sistnämnda har visat sig vara problem t.ex. vid undersökningar beträffande svart arbete. Många företagare menar att regelverken är för komplexa. Det är svårt både utifrån omfattning och utformning att sätta sig in i reglerna.²⁵ En risk är då att normadressaten känner att han inte har något val och ignorerar reglerna helt.

---

²⁴ Ann-Mari Sätre, Lönar sig brott - och straff? Sid 20

²⁵ RRV, Svart arbete, del 1-3

2.5 Upptäcktsrisk

Upptäcktsrisken utgör ett nyckelbegrepp inom allmänpreventionsteorin. En hög upptäcktsrisk antas ha en avskräckande effekt för att begå brottslighet. Av central betydelse för brottsprevention och påverkan på brottslingen är kanske inte i första hand den faktiska utan den uppfattade upptäcktsrisken. Denna kan delas in i två olika kategorier, den primära upptäcktsrisken respektive den totala upptäcktsrisken. Till den förstnämnda räknar man risken att bli tagen på bar gärning, det finns en rumslig och tidsmässig anknytning till brottstillfället. Med total upptäcktsrisk menas risken att förr eller senare bli bunden till ett begånget brott. I dessa fall rör det sig ofta om brott med inslag av seriebrottslighet som t.ex. stölder, inbrott och bedrägerier.²⁶ Här kan polisen efter att ha tagit en brottsling på bar gärning sedan binda honom till flera tidigare begångna brott. För enstaka brott är upptäcktsrisken liten och det blir istället aktivitetsnivån som påverkar risken att bli upptäckt. Ju fler brott som begås, desto större risk att bli upptäckt för något av dessa.

Undersökningar visar att de flesta högaktiva brottslingar förr eller senare blir upptäckta för sina brott just p.g.a. aktivitetsnivån. De små upptäcktsriskerna kan ses som ett allvarligt problem ur allmänpreventiv synvinkel, det medför emellertid att de brottslingar som åker fast oftast tillhör gruppen av notoriska brottslingar. I detta sammanhang kan påpekas att man inte får blanda ihop upptäcktsrisken med upplärningsprocenten då dessa utgör två olika saker. Upplärningsprocenten beräknas utifrån antalet anmälda brott medan upptäcktsrisken måste utgå från de faktiska brotten, d.v.s. både de anmälda och de icke upptäckta brotten. Som ett exempel kan nämnas rattonykterhetsbrotten där upptäcktsrisken blir beroende av polisens spaningsinsatser. Brottet uppdagas av polisen vid trafikkontroller och när brottet upptäckts är gärningsmannen direkt knuten till brottet.

Upplärningsprocenten blir alltså 100 % i dessa fall, något som långt ifrån speglar verkligheten och därmed inte ger någon information om upptäcktsrisken.²⁷

2.5.1 Primär upptäcktsrisk

Att bli upptäckt på bar gärning är en slumpmässig företeelse och det finns inte skäl att anta att händelseförloppet vid tidigare brott påverkar upptäcktsrisken vid nästföljande.²⁸ Även om en brottsling med tidigare erfarenheter försöker minska risken för upptäckt, påverkas sannolikheten i första hand av faktorer utanför dennes kontroll och det blir istället vissa individuella skillnader som kan leda till en något ökad eller minskad sannolikhet. De brott som begås med större frekvens eller de som har större upptäcktsrisk ökar risken för brottslingen att bli känd av

---

²⁶ Ahlberg/Knutsson, Upptäcktsrisken, kapitel 3

²⁷ Ahlberg/Knutsson, Upptäcktsrisken, kapitel 2

²⁸ Ahlberg/Knutsson, Upptäcktsrisken, kapitel 7.1

rättsväsendet.²⁹ Intressant är att veta hur många brott den notoriske brottslingen har begått innan han blir upptäckt. Statistiskt visar det sig att bostadsinbrottstjuven i genomsnitt har begått mellan 24 och 55 brott innan han tas på bar gärning. Anledningen till att statistiken redovisar ett intervall är att geografiska och individuella skillnader kan förekomma. Den notoriske brottslingen som stjälar ur bilar har mellan 40 och 80 brott bakom sig, vilket gör att denna kan redovisa mellan 80 och 160 brott redan efter andra gripandetillfället. När det gäller rattonykterhet, där mörkertalet är stort, har personen kört rattonykter mellan 200 och 300 gånger innan han ertappas.³⁰

2.5.2 Upptäcktsrisken i praktiken

Av de personer som dömts till fängelse 1997 avtjänade 23 % sitt straff för narkotikabrott. En skärpning av narkotikastrafflagen och ökade polisiära insatser har haft till syfte att minska droganvändningen bland yngre. Intensifierade insatser mot försäljning, innehav och narkotikabruk kan leda både till en minskad tillgång och efterfrågan på narkotika. Narkotikakonsumtionen är knuten till den upplevda och den faktiska upptäcktsrisken, vilket gör att intensifierade åtgärder kan få effekter på den lokala droghandeln. Enligt en amerikansk polisforskare³¹ uppnås bäst resultat om man efter att ha analyserat den lokala problembilden bedriver intensiva slumpmässiga polisiära insatser. Höga upptäcktsrisker påverkar narkotikahandelns möjligheter att sprida sig, rekrytera nya människor och upprätthålla en redan etablerad verksamhet. En försvårad handel leder till att priset och söktiden, d.v.s. den tid det tar för en presumtiv köpare att hitta narkotika påverkas, vilket ökar brottslingens ”kostnad”. Det är dock svårt att avgöra om ett visst resultat beror på intensifierade åtgärder eller andra omständigheter. Genom en minskad narkotikahandling kan även våldsbrottslighet och andra brott som är knutna till drogproblem minska, något som på sikt ökar medborgarnas säkerhet.³²

---

²⁹ Ahlberg/Knutsson, Upptäcktsrisken, sid 39

³⁰ Ahlberg/Knutsson, Upptäcktsrisken, sid 36f

³¹ L W Sherman, 1997

³² BRÅ-rapport 1999:1 sid 16ff

3 Brottsutveckling

Brottligheten under 1800-talet och början av 1900-talet betecknades som en nödbrottlighet, då kriminaliteten var en direkt följd av de svåra sociala förhållandena som rådde. Stölderna begicks ofta för att rent fysiskt överleva och man stal varor som mat, ved, kläder och verktyg. Tack vare sociala reformer och en stark ekonomisk tillväxt minskade brottligheten kraftigt under första halvan av 1900-talet. Från 1950 och framåt skedde dock en kraftig ökning av brottligheten och forskarna börjar nu prata om välfärds-kriminalitet eller överflödes-kriminalitet. Att brottligheten ökade efter världskriget har förklarats med att antalet brottstillfällen ökade kraftigt under denna tid samtidigt som den sociala kontrollen minskade. Att det finns ett samband mellan antalet brott och antalet brottstillfällen visar flera exempel. Stölder av t.ex. bilar, fritidsbåtar och sommarstugeinbrott har ökat efterhand som dessa blivit vanligare. Snatteri ökade också sedan man började ha varor ute i butiken i stället för att sälja över disk. Samtidigt som tillfällena att begå brott har ökat har den sociala kontrollen minskat. Befolkningen är koncentrerad till storstadsregioner och rörligheten i samhället är hög. Möjligheten att upprätthålla en social kontroll genom familj och grannar har minskat och denna informella kontroll har ersatts av en formell kontroll som utövas av polis, socialvård och kriminalvård.

Fler orsaker till brottsutvecklingen kan vara att de teoretiska skolutbildningarna har fått en ökad betydelse för framgång i arbetslivet vilket kan öka trycket på människor med lägre utbildning. En längre tid utanför arbetsmarknaden kan leda till social utslagning vilket i sin tur ökar risken för kriminalitet och missbruk. Samtidigt har personer som är kriminellt belastade svårt att få jobb på den öppna arbetsmarknaden. Av de dömda 1998 hade endast 16,5 % ett arbete.³³ När de legala försörjningsalternativen är små ökar risken för att brottslingarna fastnar i kriminalitet. Utifrån antagandet att brottslingen handlar för att maximera sin nytta kommer hans kalkyl att se annorlunda ut.

3.1 Prognoser för brottsutvecklingen

När man fastställer prognoser för brottsutvecklingen baseras dessa på samhällsfaktorer som kan antas påverka brottligheten. Alla omständigheter går emellertid inte att ta med i beräkningarna utan två kriterier krävs för de faktorer som skall ingå i beräkningsunderlaget, dels skall de vara mätbara och dels skall det finnas prognoser för dessa faktorer i sin tur. Härtill hör konjunktursvängningar, vilket mäts genom BNP och privat konsumtion, arbetslöshet, befolkningens storlek, vilken brukar reduceras till åldrarna 10-50 år då de flesta som är kriminellt

---

³³ Kriminalvården, Kriminalvårdens Officiella Statistik 1998, sid 31 och 47

verksamma är i denna ålder, urbaniseringen, då brottsligheten är som störst i storstäderna, antalet ungdomar, d.v.s. personer i åldrarna 15-19 år samt slutligen inkapaciteringseffekten vilken bygger på medelbeläggningen på häktena och i fängelserna.³⁴

När man arbetar med brottsstatistik är det viktigt att man granskar denna kritiskt och uppmärksammar faktorer som kan ha påverkat siffrorna. Exempel härpå är när kunskapen ökar eller toleransen för ett visst brott minskar och dessa börjar anmälas. Andra faktorer kan vara ändringar i lagar, nya anvisningar som åklagarna skall rätta sig efter eller nya rutiner för arbetet med statistik eller att polisen blivit mer effektiv.³⁵

---

³⁴ Jan Ahlberg, Prognoser för brottsutvecklingen perioden 1997-1998, sid 6

³⁵ Monika Olsson Red., Konsten att läsa statistik om brott och brottslingar, sid 48ff

4 Brottsoffrens kalkyl

4.1 Vem drabbas av brott

Statistiska centralbyrån genomför varje år, sedan 1974, en offerundersökning för att se hur många människor som varit utsatta för brott under den senaste tiden. På detta sätt kan man mäta brottsligheten oavsett om den blivit anmäld eller inte. Det har visat sig att andelen av befolkningen som blivit utsatt för brott varit relativt konstant sedan undersökningarna började. Risken att råka ut för vissa brottshandlingar ökar beroende på vilka saker vi omger oss med. En tredjedel av de brott som anmäls rör angrepp på cykel, bil eller annat fortkäffningsmedel.

Av de grävsta våldsbrotten, d.v.s. de som leder till blåmärken eller kroppsskador sker nästan 50 % i hemmet eller på arbetsplatsen. Här är vissa yrkesgrupper, såsom polis, ordningsvakter och restauranganställda mer utsatta än andra. I övrigt sker en stor del av den anmälda våldsbrottsligheten i anknytning till nöjeslivet, d.v.s. vid restauranger och andra nöjeslokaler. Riskerna växer därmed när man kommer till storstäder eller under sommartid och helger då mycket folk är i rörelse. Störst risk att bli utsatta för våld löper dock personer som själv är kända våldsbrottslingar. Av den vuxna befolkningen har ca 15 % under det senaste året avstått från att gå ut p.g.a. rädsla för att bli överfallen, rånad eller på annat sätt ofredad. De grupper som är mest rädda för att utsättas för brott, vanligtvis äldre kvinnor, är de som utsätts minst för brottslighet. Detta torde dock bero på att de vidtar mer skyddsåtgärder och inte vistas i de miljöer där de flesta brott inträffar.

Ser man på den anmälda brottsligheten är skillnaderna stora mellan olika regioner, men brottsligheten kan även variera mycket mellan olika områden inom en och samma region.³⁶

4.2 Brottsoffrets kalkyl

Oavsett vilka åtgärder som staten vidtar för att minska kriminaliteten kommer vi alltid få leva med en viss brottslighet. Brottsoffrets kalkyl blir därför en avvägning mellan att vidta ytterligare skydd eller att acceptera skadan. Ett rationellt offer kan därmed själv välja sin nivå på skyddsåtgärder. För det fall man väljer att acceptera skadan kan denna till viss del minimeras genom olika typer av försäkringar. Annars kan individen välja en högre skyddsnivå än den staten erbjuder, främst sker privatiseringen i köp av skyddstjänster. Alternativet till att höja sitt skydd är helt enkelt en omlokalisering, dvs. att man väljer att flytta till säkrare områden eller att lägga om sitt handlingsmönster. Detta skall emellertid också räknas som en kostnad då individen lägger restriktioner i sitt liv.

4.3 Dold brottslighet

Bara en del av de brott som begås i Sverige kommer till myndigheternas kännedom. Det är därför inte möjligt att säga exakt hur stor brottsligheten är. Trots att antalet anmälda brott överstiger en miljon per år tyder kriminologiska undersökningar på att faktiska brottsligheten uppgår till flera hundra miljoner brott, bara i Sverige.³⁷ Flertalet av dessa är förseelser eller bagatellartade brott, t.ex. snatteri, fusk med bidrag och avgifter, licensskolk eller smärre trafikbrott men sammanlagt rör dessa brott betydande samhällsliga värden.

Enligt BRÅ är det troligt att den faktiska brottsligheten ökat något mer än den anmälda brottsligheten sett från 1960 och framåt.

Den dolda brottsligheten, d.v.s. mörkertalet, varierar mellan olika typer av brott och det är främst fyra faktorer som påverkar om ett brott anmäls eller ej.³⁸

För vissa brott är mörkertalet emellertid nära noll, d.v.s. nästan samtliga brott anmäls. Mord, bankrån och fullbordade bostadsinbrott är exempel härpå.

4.4 Anmälningsbenägenhet

4.4.1 Brottets grovhet

Anmälningsbenägenheten påverkas starkt av brottets grovhet, d.v.s. ju allvarigare skada offret utsätts för, antingen fysiskt eller ekonomiskt, desto större är sannolikheten att brottshändelsen anmäls. Här spelar försäkringsbolagen en roll eftersom det vanligen blir de som kommer att ersätta förlusterna. I de fall ekonomisk kompensation från försäkringsbolagen blir aktuell krävs att händelsen är polisanmäld. Jag skall senare gå in på hur åtgärder som försäkringsbolagen vidtar påverkar brottsligheten och anmälningsbenägenheten.

4.4.2 Social relation

Den sociala relationen mellan gärningsman och offer påverkar anmälningsbenägenheten. Om de båda är bekanta med varandra minskar offrets benägenhet att anmäla händelsen. Det finns därför goda grunder för att misstänka att mörkertalet är stort när det gäller våld inom familjen medan de flesta överfall där det saknas samband mellan gärningsman och offer anmäls till myndigheterna.³⁹ Sett i ett längre tidsperspektiv tros inte den faktiska brottsligheten ha ökat lika mycket som den anmälda brottsligheten. Vid de fall gärningsmannen är bekant med

---

³⁶ BRÅ, Brottslighet och kriminalpolitik, sid 9

³⁷ BRÅ, Brottslighet och kriminalpolitik, sid 13

³⁸ Thomas Ekbohm, Människan Brottet Följderna, sid 15f

³⁹ Statsrådsberedningen, Motverka våldet - regeringens åtgärder för att minska våldsbrottsligheten, sid 6

offret blir brottsupplärningen beroende av offrets villighet att anmäla och stå fast vid denna samt att få händelsen styrkt.⁴⁰

4.4.3 Brotts synlighet

Vissa brott är mycket svåra att upptäcka. Det gäller i första hand de offerlösa brotten, d.v.s. de brott som inte riktas mot någon enskild individ eller enskilda egendom. Ibland är det inte säkert att gärningsmannen själv är medveten om lagöverträdelsen, detta kan t.ex. vara fallet vid fortkörning. Här krävs normalt någon form av myndighetsinsats för att brottet skall uppdagas.

4.4.4 Myndigheters insats

Den sista kategorin knyter an till den ovan nämnda. Här blir brottsupptäckt beroende av myndighetens arbete. Det kan röra sig om trafikövervakning eller spaning och kontroller i syfte att förhindra narkotikabrott. Vilka resurser som läggs på de olika brotten är beroende av politiska prioriteringar av vilken brottslighet som i första hand skall bekämpas. Genom att koncentrera resurser mot viss brottslighet kommer detta att påverka upptäckten. Den senaste tiden har diskussionen om ekonomisk brottslighet åter tagit fart och regeringen har beslutat att åtgärder skall vidtas för att försöka beivra denna verksamhet.

4.5 Försäkringsbolag

Utöver de ovan nämnda faktorerna spelar även försäkringssystemet en viktig roll. Syftet med försäkringar är ju att ovissheten om att i framtiden drabbas av en stor ekonomisk förlust istället omvandlas till en liten konstant kostnad för försäkringsavgifter. Försäkringsbolagens främsta syfte är att sprida eller pulverisera riskerna. Som nämndes påverkas antalet polisanmälningar av om människor har råd att skaffa försäkringar där det endast krävs att polisanmäla ett visst förlopp för att ersättas för den skada man lidit.⁴¹ Mörkertalet för inbrott är exempelvis lågt vilket torde bero på försäkringsvillkoren och den höga graden av försäkringsskydd. Försäkringsbolagen kan även ha en mer direkt brottsförebyggande roll genom att utveckla olika stölskydd. Dessa kan få genomslagskraft tack vare förmånligare premier till dem som väljer att vidta brottsförebyggande åtgärder, t.ex. i form av larm eller samverkan mellan grannar.

---

⁴⁰ Ahlberg/Knutsson, Upptäcktsrisken, sid 14f

⁴¹ Thomas Ekbohm, Människan Brottet Följderna, sid 17

4.6 Allmänhetens brottsuppfattning

Brottsförebyggande rådet gör med jämna mellanrum undersökningar bland svenska folket angående inställningar till kriminalitet. Den senaste undersökningen visar att oron för brott är stor och våldsbrottsligheten anses vara det näst största samhällsproblemet, tätt efter arbetslösheten. Därefter tycker en stor del av befolkningen att miljöförstöring, politikerns maktmissbruk, rattfylleri, skattefusk och bostadsinbrott är allvarliga problem. Närmare 800 000 av den svenska befolkningen har aldrig sett en polis i sitt bostadsområde och 2,5 miljoner oroar sig för att de skall bli utsatta för något våldsbrott eller bostadsinbrott. Rädslan för att drabbas av våldsbrott har lett till att hela 30 % undviker vissa platser när det är mörkt, eller undviker att gå i närheten av vissa personer eller gäng. Beträffande våldsbrott är det känt att omkring 80 % av alla våldsmän är berusade när brottet begås.⁴² Då det gäller stölder och skadegörelse tror mer än hälften av befolkningen att problemen skulle minska med bättre tillsyn, främst från polis men också genom en samverkan mellan grannar. I övrigt nämns larm och bättre belysning som bra brottsförebyggande åtgärder. Ett annat sätt att komma tillrätta med skadegörelse som föreslås, är att den som förorsakat skadan betalar, snyggar upp eller på annat sätt gör rätt för sig. För att komma tillrätta med andra brott föreslås en bättre uppfostran av barn samt en ökad polisiär tillsyn. En bättre tillsyn och vård föreslås också för de personer som är alkohol- eller narkotikapåverkade när de utför brott. Överraskande förslag till åtgärder är att över 90 % anser att moralen i samhället måste förbättras, detta gäller för såväl barn, föräldrar, politiker som tjänstemän vid myndigheter. Moralen tros bli bättre genom en ökad samhällskontroll från polisen, skattemyndigheten, försäkringskassan och liknande instanser. 41 % tycker inte att polisen gör tillräckligt för att förebygga brott och drygt hälften är beredda att betala högre skatt för att mer resurser skall satsas på att upprätthålla lag och ordning i samhället.⁴³

4.7 Privat brottsbekämpning

Utöver den statliga kriminalpolitiken förekommer det även en privat sektor som omsätter flera miljarder per år. Det rör sig om åtgärder som företas av privatpersoner, företag, organisationer etc. för att skydda sig mot brott. Tyngdpunkten ligger ofta på en teknisk brottsbekämpning. För att förstå vilka summor det rör sig om kan nämnas att de bolag i Sverige som säljer olika säkerhetstjänster sysselsätter mer än 12 000 anställda. En kartläggning visar att företag som säljer säkerhetsutrustning och bevakningstjänster tillsammans omsätter 12,5 miljarder kronor per år.⁴⁴ Man kan dock ställa sig kritisk till om den tekniska

---

⁴² Lars Lidberg, Ökade möjligheter att förutsäga farligheter, artikel i Apropå 2/1999

⁴³ Ahlberg/Håkansson, Svenska folket om brott och brottsförebyggande åtgärder, sid 5-16

⁴⁴ Sydsvenska dagbladet, ledaren, måndag 10 januari 2000

brottsbekämpningen verkligen kan betraktas som brottsförebyggande och om den inte egentligen skall ses som brottsförhindrande eller försvårande. Det är ju ingen garanti att kriminaliteten upphör utan istället kanske den bara flyttas till ett oskyddat angreppsobjekt.

En del brottslighet skulle effektivt kunna bekämpas genom att man helt enkelt förbjuder vissa verksamheter. Följden skulle dock bli att människor hade fått lägga om sina livsmönster totalt och flera arbeten hade försvunnit. Detta i sin tur hade lett till avsevärda nationalekonomiska belopp. Kriminalpolitiken har därmed ett mycket smalt handlingsutrymme.

4.8 Ekonomisk riskfördelning

Hur drabbas offren och samhället rent ekonomiskt av begångna stöldbrott och vilken vinst gör brottslingarna? Vid stöld eller skadegörelse som riktar sig mot hushållen täcks en del av kostnaderna av hemförsäkringen. Samtliga försäkringstagare står således för dessa kostnader, genom försäkringarnas riskspridande och omfördelande funktion. Resterande kostnad betalas direkt av brottsoffret i form av självrisk. När det gäller stölder i affärer och varuhus täcks även dessa genom försäkringar vilket i yttersta ledet innebär att konsumenterna betalar för försäkringar, stöldskydd och svinn i form av ett ökat påslag. Detta är också fallet när det rör sig om andra arbetsplatser eller statliga och kommunala organ med den skillnaden att slutkostnaden hamnar på skattebetalarna när det rör sig om kostnader inom den offentliga verksamheten. Utöver tjuven och eventuellt den som köper stöldgodset, d.v.s. hälaren, finns det fler som tjänar på brotten utan att ha varit inblandade. Det rör sig om företag som förser offren med ersättningsvaror eller hantverkare som reparerar skadorna efter brotten. Slutligen får man inte glömma att även försäkringsbolagen tjänar pengar efter sin omfördelande verksamhet.

Den ekonomiska brottsligheten grundar sig på en laglig näringsverksamhet i vilken det förekommer vissa brottsliga transaktioner med ett ekonomiskt vinningssyfte. Ofta rör det sig om stora belopp. Det vanligaste exemplet är skattebrott, men det kan även röra sig om valutabrott, miljöbrott eller annat. I dagligt tal används ofta ekonomisk brottslighet i ett vidare begrepp. Den ekonomiska brottsligheten fungerar ofta så att brottslingen underlåter att betala skatter och sociala avgifter och tillgodogör sig pengarna själv. Här är det lätt att vilseledas och tro att samhällets förlust är detsamma som det undandragna skattebeloppet, vilket inte är helt korrekt. Pengarna konsumeras eller investeras nämligen i andra verksamheter och kommer därigenom att beskattas i detta skedet. En del av de verksamheter där ekonomisk brottslighet är vanlig skulle förmodligen upphöra om det brottsliga inslaget i dem försvann. Det enda sättet att få verksamheten ekonomiskt lönsamt är genom brott. I

dess fall får man då värdera att staten får in skatteintäkter som man annars inte skulle ha fått in. Den ekonomiska brottsligheten leder emellertid till en omfattande omfördelning i ekonomin och sätter fördelnings- och jämlikhetspolitiken ur spel. Den skadar även den allmänna moralen.

5 Brottslingens kalkyl

5.1 Vem begår brotten

Studier visar att det är en mycket liten grupp av kända lagöverträdare som begår flertalet av de grova traditionella brotten såsom våldsbrott, rån, kassaskåpsprängningar och bostads- och bilinbrott. Det rör sig om yngre män med en omfattande brottsbelastning, anstaltserfarenhet, missbruksproblem och ofta en dålig social situation. Totalt rör det sig om cirka 10 000 personer, vilket motsvarar två promille av landets manliga befolkning.

Den grupp av brottslingar, som är socialt väletablerade, kan ofta dra fördel av sin sociala position och risken för att upptäckas är mindre i och med att brotten begås inom ett socialt eller ekonomiskt system som brottslingen tillhör eller kontrollerar. Exempel härpå är den ekonomiska kriminaliteten.

5.2 Orsaker

Orsaker till att folk begår brott är inte lätta att identifiera. Individen kommer nämligen att göra vissa rationaliseringar, d.v.s. motivera sitt agerande så att det passar samvetet eller andra omständigheter. De faktorer som medverkar till kriminalitet kan delas in i två grupper. Det rör sig om faktorer av strukturell eller individrelaterad karaktär. De individrelaterade faktorerna är direkt kopplade till individens personliga levnadsförhållande och exempel härpå är vilja och möjligheter att företa vissa handlingar.

5.2.1 Strukturella faktorer

Strukturella faktorer rör sig om faktorer som uppkommer i den enskilde individens omgivning och påverkar förekomsten och utvecklingen av kriminogena tillfällen. Dessa faktorer kan emellertid inte på egen hand leda till kriminella aktiviteter. En viktig strukturell faktor är den sociala kontrollen. Den sociala kontrollen verkar emellertid inte enbart hämmande utan kan också vara en pådrivande faktor. I glesbygden där alla känner alla är den sociala kontrollen normalt starkare. Detta underlättar i väsentlig utsträckning de kontakter som krävs för att verka på en svart marknad. Det rör sig t.ex. om svart arbete och handel med varor eller försäljning av hembränd alkohol. Samtidigt är naturligtvis risken för upptäckt större i ett samhälle där den sociala kontrollen är stark. Det har dessutom visat sig att aktiviteter kan vara accepterade upp till en viss nivå medan de som bedriver verksamheten i den omfattningen att konkurrensen snedvrids eller omfattningen blir för stor, fort anmäls till myndigheterna. Man kommer inte ifrån att andra aktörer på marknaden

har ett intresse av en viss rättvisa. Här finns det då, speciellt i mindre städer, en outtalad gräns för vad som är acceptabelt. I storstäderna har vi precis det omvända förhållandet, anonymiteten är större och i gengäld är det svårare att knyta kontakter. Storstadsanonymiteten är också förenlig med något mindre risk att bli upptäckt för begångna brott.⁴⁵

5.2.2 Individuella faktorer

Individuella faktorer är direkt kopplade till individens vilja och möjligheter att begå kriminella handlingar. Här har normer och värderingar stor betydelse. Även normer i personens närmaste omgivning kan inverka på brottsbeteendet. Om omgivningen inte betraktar handlingarna som omoraliska, är det lättare att bryta mot lagarna.

Beträffande sannolikheten för upptäckt finns det också individrelaterade skillnader, graden av nykterhet är exempel härpå. Dessa individuella skillnader är förmodligen relativt små eftersom upptäcktsrisken till stor del beror på händelser utanför gärningsmannens kontroll.⁴⁶

5.3 Rationellt brottsbeteende

Brottslingen ägnar sig helst åt den verksamhet som ger högst inkomst på kortast tid. Men det finns även andra faktorer som påverkar, t.ex. preferenser för risk, förväntade fördelar eller personlig tillfredsställelse. Brottslingens kostnader kan tänkas indelas i fyra olika typer:

- Kostnader för utrustning, information osv.
- Icke materiella kostnader, individen kanske avskyr vissa av de handlingar han utför.
- Alternativkostnader, valet av en möjlighet utesluter normalt andra valmöjligheter och därmed tvingas man avstå från dessa alternativs möjliga materiella och immateriella intäkter.
- Den förväntade straffkostnaden.⁴⁷

För varje brott som begås finns det ett visst antal ”steg” som individen skall passera. Dessa steg ser likadana ut för samtliga kriminella men utfallet beror på hur den enskilde väljer och på yttre omständigheter runt brottet. Individernas utgångspunkt och de beslut som kommer att väljas skiljer sig också beroende på deras bakgrund och andra individuella variationer.⁴⁸

---

⁴⁵ Ahlberg/Knutsson, Upptäcktsrisken, sid 19

⁴⁶ Ahlberg/Knutsson, Upptäcktsrisken, kapitel 6

⁴⁷ Lottie Wahlin, Den rationella inbrottstjuven? Sid 49ff

⁴⁸ Lottie Wahlin, Den rationella inbrottstjuven? Sid 66ff

BAKGRUND

Social förankring
Kriminell förankring
Droghistoria och aktuell drogstatus
Värederingar runt brott och brottslighet
Tidsorientering

MÅLET MED BROTTET

Materiella mål
Icke-materiella mål

FÖRE BROTTET

Riskuppfattning- och bedömningar
Uppskattning av vinst
Brottsplaneringen i tid och genomförande
Val av brottspartner

UNDER BROTTET

Det valda objektet
Tillvägagångssätt
Stöldgodset
Samarbetet med ev brottspartner
Drogpåverkan
Moraliska aspekter

AVHOPP

Bortvalt objekt
Låg vinst
Hög risk
Avbrott p.g.a. yttre omständigheter under själva brottsepisoden

EFTER BROTTET

Flykten/avvikandet från brottsplatsen
Avyttring av stöldgodset
Utkomsten

5.4 Riskuppfattning

Den rationelle brottslingen kommer före brottet att göra någon form av kalkyl där intäkter och kostnader vägs mot varandra. Utöver risken för upptäckt och straff kan det även finnas andra kostnadsaspekter. Uppskattningen av vinst blir vad gärningsmannen räknar med att komma över vid inbrottet. Det behöver här inte röra sig om materiella intäkter utan kan även röra sig om icke-materiella mål. Det kan röra sig om känslomässiga motiv som spänning, uppmärksamhet eller social acceptans av andra. Den sociala förankringen, d.v.s. individens sociala bakgrund torde ha stor betydelse för hur brottslingen tänker, vad han prioriterar och hur han ser på risker. En icke-kriminells riskuppfattning ser förmodligen inte likadan ut som en person med kriminella förankringar. För den stora delen av befolkningen verkar hotet om fängelsestraff avskräckande och uppfyller därmed sin preventiva funktion. Det är emellertid viktigt att tänka på att en person med kriminell förankring inte nödvändigtvis upplever alla ”risker” som speciellt avskräckande. För en person som står utanför samhällets sociala sfär med arbete, bostad, familj etc. behöver inte ett fängelsestraff med kost och logi upplevas som något hotfullt.

Individens tidsorientering, d.v.s. hur brottslingen uppfattar och värderar framtiden, får således betydelse för vilka val brottslingen kommer att göra. Ibland hävdas att kriminellt belastade är impulsstyrda och därmed inte betraktar framtida konsekvenser av sitt handlande. I stället kan brottslighet bero på att man helt eller delvis saknar framtida legala försörjningsalternativ. Beslutet kan utifrån den synpunkten ses som rationellt.

Som nämnts tidigare är en stor del av de kriminella drogmissbrukare, vilket har betydelse för deras brottslighet. En missbrukare styrs till stor del av sitt behov av droger, både vad gäller målet med brottet och riskuppfattningen. För narkomaner blir straffhotet sekundärt i förhållande till att få tag på narkotika.

5.5 Tekniken

Om vi går tillbaka till den italienska skolan⁴⁹ i slutet på 1800-talet och ser på Lombrosos försök att ta fram en fantombild på brottslingar är det lätt att dra på smilbanden. Enligt honom kunde man urskilja dem som var födda till brottslingar, genom deras höga panna, stora näsa, stora händer, fötter och ögon som satt tätt. Idag har emellertid tekniken utvecklats så mycket att vi återigen börjar leta efter medfödda faktorer hos vissa typer av kriminella. Att vissa personfaktorer ökar sannolikheten för kriminalitet står redan klart, det kan röra sig om aggressioner, depressioner eller alkoholberoende som leder till ett kriminellt beteende. Det är dock viktigt att betona att vårt beteende är en kombination av arv och social miljö. I framtiden finns en möjlighet att vi redan från födseln kan se om en person har gener som kan leda till kriminellt beteende. Detta skulle kunna leda till att personer med vissa genetiska mönster skulle kunna få välja mellan att sitta i fängelse eller ta mediciner mot dessa ”brottsliga gener”.

Bara under de senaste åren har rättspsykiatrins möjligheter att förutsäga vilka patienter som riskerar att återfalla i större utsträckning ökat. I Kanada har man utvecklat ett instrument för att bedöma risk för framtida våld. Detta har även blivit översatt till svenska och tagits i bruk på prov. Syftet är att ge kliniker och domstolar ett bättre beslutsunderlag för att bedöma om personen i framtiden kan komma att vara farlig. Instrumentet bygger dels på historiska variabler, då man går tillbaka till tidigare domar, dels på rättspsykiatriska utlåtanden och personutredningar, kliniska variabler som redogör för patientens aktuella tillstånd. På dessa fakta görs en riskhantering. Lars Lidberg som är professor i rättspsykiatri tror att instrumentet kommer att få en ökad praktisk betydelse i framtiden, dels för

---

⁴⁹ Italienska skolan grundades på den italienske läkaren och kriminologen Cesare Lombrosos, 1835-1909, teorier. Lombroso bedrev forskning för att kunna hitta och diagnostisera ”homo criminalis”, dvs förbrytarmänniskan. Han ansåg att lägre stående människor, främst brottslingar utgjorde en särskild

att det är lätt att använda, samt att det ringar in den grupp som löper särskild risk att återfalla i våldsbrottslighet.⁵⁰

---

lättigenkännlig typ. Med sin teori om atavism och ärftlig degeneration menade han sig ha funnit svaret på kriminalitetsgåtan.

⁵⁰ Lars Lidberg, Ökade möjligheter att förutsäga farligheter, artikel i Apropå 2/1999

6 Den skyddande staten

6.1 Brott och straff i en historisk tillbakablick

Historiskt sätt har skadeståndsreglerna ett mycket nära samband med straffrätten. Tidigt hade man en rättsekonomisk filosofisk syn på lagarna, där brott straffades med skadestånd till den lidande släkten, så det inte skulle vara "lönsamt" att begå brott. Kunde inte gärningsmannen betala fick hans släkt betala och på detta sätt uppstod en stark social kontroll inom familjerna. I de medeltida lagarna bestraffades vissa gärningar med en bot som var ett mellanting mellan straff och skadestånd. Boten hade en tredelning mellan konungen, staden och målsägande. Den sistnämnda delen var att betrakta som ett skadestånd medan den del som gick till kungen sågs som ett straff för den otillåtna gärningen.

Under det svenska ättensamhället förelåg ett solidariskt skadeståndsansvar. Begreppen brott och straff var svagt utvecklade och tvister präglades av ett komperationstänkande där man försökte nå en förlikning. Långt fram i tiden bestraffades de flesta brott med fasta bötesatser. Skadeståndet var från början tredelat och delades mellan kungen, kyrkan och den skadelidande men kom senare att övergå i en tvådelning, böter till staten och skadestånd till den drabbade. Den medeltida straffrätten var helt knuten till kyrkans dominans. Kyrkan betonade vedergällning och brottslingen skulle sona sin skuld. Vedergällningsläran byggde emellertid på att brottslingen skulle sona skulden för sitt eget andliga väls skull. Alla straff skulle leda till någon förbättring hos brottslingen. När den centrala statsmakten växte fram fick straffrätten en ny inriktning och furstarna strävade främst efter att uppnå en lydighet hos befolkningen, för att därigenom skapa säkerhet för person och egendom. Avskräckningstanken växte snabbt och genom stränga straff skulle människor avstå från att begå brott. Grymma dödsstraff som verkställdes offentligt användes i stor utsträckning. Först under upplysningstiden bildades ett starkt motstånd mot den godtyckliga straffrättskipningen och upplysningsmän som Montesquieu, Voltaire och Beccaria framhöll att straffen skulle framgå av en bunden lag och påföljderna skulle stå i proportion till brottets svårighetsgrad.⁵¹

Ekonomer som Jeremy Bentham utgick från att alla straff i sig själv var dåliga och dessa fick endast användas i den utsträckning de kunde verka för att förhindra ännu större ondska.⁵² Straffet skulle, enligt honom, verka individualpreventivt, d.v.s. att den individ som begått ett brott skulle berövas förmågan att begå nya samtidigt som hans sinnesinriktning skulle ändras.

---

⁵¹ Thomas Ekbohm, *Människan Brottet Följderna*, sid 20ff

⁵² Göran Skogh, *Brott och straff i ekonomisk analys*, sid 91

På 1800-talet accepterades inte straffet som ett medel för att förebygga brott utan endast brottet i sig utgjorde en rättsgrund för straffet. Ur detta tankesätt växte den klassiska skolan fram som hade anhängare både från dem som trodde på preventionstanken som dem som trodde på vedergällningstanken. I slutet på seklet växte, som en reaktion på den klassiska skolan, den positiva straffrättsskolan fram. Återigen förkastades tanken på skuld och vedergällning och ändamålet med sanktionen var nu att skydda samhället mot brott.

I slutet på 1800-talet bildades den italienska skolan som med vetenskapliga medel försökte fastställa förbrytarmänniskans karaktär. Intresset som tidigare riktats mot brottet kom att överflyttas till brottslingen och straffet fastställdes efter brottslingens farlighet och inte utifrån brottets allvarlighetsgrad.⁵³

Idag uttrycker strafflagen statens moraliska ogillande av det kriminaliserade handlingssättet och liksom med skadeståndet vill man uppnå en preventiv verkan. Vad som är straffbelagt växlar från tid till tid och mellan olika samhällen. Vilka handlingar som bör straffbeläggas är en värderingsfråga som beror på vilken typ av samhälle som staten eftersträvar. Jag kommer i denna del utgå från en välvillig och rationell stat som handlar utifrån det allmännas bästa. Staten kan ses som en representant för rättsorganens kalkyl.

6.2 Kriminalpolitik

Kriminalpolitik är den sammanfattande benämningen på samtliga åtgärder som staten vidtar för att begränsa brottsligheten. I första hand tänker vi då på straffsystemet och det arbete som sker av polis, åklagare, domstolar och kriminalvård. Begreppet är dock vidare och innefattar även samhällsinsatser som t.ex. riktar sig mot arbetsmarknaden, skolan eller vårt familjeliv. Det är svårt att finna åtgärder inom de sistnämnda områdena där syftet i första hand är att förebygga brott. De främsta skälen till reformer här är att åstadkomma andra förbättringar inom dessa områden. I ett längre perspektiv kan detta möjligtvis ha en positiv inverkan även för kriminaliteten. Mycket av det arbete som kan ge en direkt brottsförebyggande effekt sker idag lokalt av t.ex. kommuner, frivilligorganisationer, näringslivet och i viss mån av enskilda. Den svenska kriminalpolitiken styrs främst av politikerna i riksdagen. De mest grundläggande prioriteringarna görs när beslut tas om vilka handlingar som skall vara straffbara och vilka påföljder som skall utdömas. Det primära målet bakom dessa beslut är att förebygga brott. Bakom besluten ligger dock många olika faktorer som t.ex. opinionsbildning, de politiska partiernas ställningstagande, poliser, åklagarmyndigheter, sociala myndigheter, domstolar och inte minst ekonomiska hänsyn.

---

⁵³ Göran Skogh, *Brott och straff i ekonomisk analys*, sid 91

Det kriminalpolitiska arbetet utgår från två klassiska medel, ett straffrättsligt regelsystem och en kontrollapparat, bestående av polis, åklagare, domstol, kriminalvård och andra myndigheter som verkställer påföljder och övervakar att reglerna följs. En viktig fråga är att se i vilken utsträckning det kriminalpolitiska arbetet påverkas av lagstiftningens effekter, massmedia, försäkringsbolagens regler och samhällsekonomin. Kriminalpolitiken kämpar hela tiden mot starka politiska och ekonomiska krafter och ofta får den ge vika för andra intresseområden.

6.2.1 Lagstiftning

Lagstiftningen bygger vanligen på förslag från statliga utredningar. Det är emellertid inte alltid att domstolarna tillämpar lagarna så att de får en sådan effekt som utredningen eftersträfvade. Det är viktigt att lagarna hela tiden stämmer någorlunda överens med människors attityder och att man kontinuerligt ser över vilken lagstiftning som finns mot de olika brotten. Är denna lagstiftning tillräcklig eller kan man komplettera den?

6.2.2 Opinion

Rent allmänt utvecklas kriminalpolitiken av relativt långsamma förändringar i lagstiftningen. De flesta lagar kommer till efter grundliga övervägande utan hänsyn till opinionens reaktioner på olika brottstyper. Massmedia har emellertid ett visst inflytande på beslutsfattare främst genom olika påtryckningsgrupper som härigenom för fram sitt budskap och skapar debatt. Det kan röra sig om miljö rörelsen som verkar för att lagstiftningen skall främja vissa miljövårdsintressen eller organisationen BRIS⁵⁴ som vill ha åtgärder mot barnmisshandel och sexuella övergrepp. Genom sina stora resurser kan media driva kampanjer i bestämda riktningar. Vissa nyheter får onaturligt stora proportioner vilket leder till en fördjupad oro och upprördhet hos befolkningen.

6.2.3 Försäkringsbolagens roll

Som tidigare nämnts leder förändringar i försäkringsbolagens regler och praxis till en förändring i människors handlande och anmälningsbenägenhet. Exempelvis kan nämnas att när försäkringsbolagen slutade betala ut skadestånd för stölder som skedde i vindsutrymmen minskade användning av dem med följd att antalet anmälningar minskade. Detta kommer i sin tur att förändra brottsstatistiken vilket på så sätt kan påverka kriminalpolitiken.⁵⁵ Problemet som kan uppkomma i de fall det föreligger någon form av riskeliminering är att den välbärgade skjuter över kostnaden på någon annan. Kalkylen kommer inte att påverkas negativt och

---

⁵⁴ Barnens Rätt i Samhället

⁵⁵ Ahlberg/Knutsson, Upptäcktsrisken, sid 19f

individen/företaget kommer därför inte själv att vidta några skyddsåtgärder. Detta problem brukar betecknas moral hazard. Oftast uppkommer situationen i samband med försäkringsbolagens omfördelade verksamhet och utan någon form av självrisk kommer individen förmodligen inte att utföra någon försiktighetsåtgärd.⁵⁶ Utöver den praxis som leder till en förändring i allmänhetens beteende har försäkringsbolagen också egna utredningsavdelningar där misstankar om försäkringsbedrägerier utreds. Försäkringsbolagen lär t.o.m. göra fler utredningar om biltillgrepp än polisen. Sett ur en annan synvinkel kräver ju försäkringsbolagen att en polisanmälan görs för att ersättning skall betalas ut. Detta kan leda till en benägenhet att anmäla även bagatellartade skador och händelser och polisens utredning av vissa trafikhändelser är en ren service åt försäkringsbolagen.⁵⁷

6.3 Brottsupptäckt

Hur upptäckten sker varierar mellan olika brottstyper. Brotten brukar delas in i spanings/ingripandebrott och offerbrott med interaktion eller offerbrott utan interaktion.

6.3.1 Offerbrott med interaktion

Vid offerbrott med interaktion sker brottet mellan gärningsman och offret. Till denna grupp hör t.ex. våldsbrott och brotten kommer oftast till polisens kännedom genom att offret anmäler händelsen. Här bör man skilja mellan de fall då gärningsmannen och offer har en relation till varandra och de där gärningsmannen är främmande för offret.

6.3.2 Offerbrott utan interaktion

Stöld hör till den grupp av offerbrott där interaktion saknas. Typiskt för dessa brott är att det saknas kontakt mellan gärningsmannen och offret. Den information som finns att tillgå är oftast endast vad som har stulits och ett ungefärligt klockslag, något som gör brottsupplärningen mycket svår.⁵⁸ De flesta brott som klaras upp sker genom att något vittne tillkallar polisen och kan identifiera gärningsmannen. Polisen har då möjligheter att gripa en misstänkt i anslutning till brottsplatsen. Saknas denna information i inledningsskedet är det ofta svårt att kunna binda gärningsmannen till brotten.

---

⁵⁶A Mitchell Polinsky, An introduction to law and economics, sid 56f

⁵⁷BRÅ PM 1995:1, sid 7

⁵⁸Ahlberg/Knutsson, Upptäcktsrisken, sid 15

6.3.3 Spaningsbrott

När det rör sig om spanings- och ingripandebrott blir upptäcktsrisken beroende av myndigheternas verksamhet och tillsyn. Här är det inte bara polisens insatser som är av betydelse utan även andra myndigheters anmälningsbenägenhet spelar stor roll, t.ex. skattemyndighetens anmälningar beträffande ekonomisk brottslighet eller försäkringskassan i samband med bidragsfusk. Tullen upptäcker och anmäler smuggelbrott, tillsynsmyndigheten anmäler miljöbrott, polisen bekämpar trafikbrott och narkotikabrott osv.⁵⁹ Eftersom det blir upp till respektive myndighet att anmäla de brott som upptäcks kan anmälningsstatistiken variera kraftigt mellan olika städer. En hög arbetsbelastning medför ofta en låg anmälningsbenägenhet, något som visat sig vara fallet i storstadsområdena. Beträffande polisens arbete kommer upptäckten för spaningsbrotten att bestämmas av hur myndigheten disponerar sina resurser. Här kan t.ex. upptäcktsrisken för narkotikabrott öka på bekostnad av någon annan brottstyp.⁶⁰

Ser vi på brott mot brottsbalken är de flesta brotten som kommer till polisens kännedom anmälningsbrott medan förhållandet är det omvända när det gäller specialstraffrätten.

Att ett brott anses uppkälat innebär inte nödvändigtvis att någon gärningsman har knutits till det eller blivit dömd.⁶¹ Brotten redovisas som uppkälat om åtal har väckts, strafföreläggande utfärdas, åtalsunderlåtelse meddelas, det inte kan styrkas att brott begåtts eller anmälningen rör en gärning som inte bedöms som brott, och slutligen om den misstänkta personen inte är straffmyndig.⁶²

6.4 Straffen

6.4.1 Böter

Becker uppmärksammar även de fall då straffet består av böter. Hans slutsats är att bötesbeloppet skall motsvara de kostnaderna som brottslingen förorsakat samhället, dvs. den direkta kostnaden som utgörs av skadan och den indirekta kostnaden i form av skyddsåtgärder.

När man gör en ekonomisk beräkning av brott kan man naturligtvis tänka sig att brottslingen ersätter den uppkomna skadan med pengar. Dagens bötesstraff är emellertid inte speciellt höga och tar enbart sikte på årsinkomster. För att öka

---

⁵⁹ BRÅ, Brottslighet och kriminalpolitik, sid 7f

⁶⁰ Monika Olsson Red., Konsten att läsa statistik om brott och brottslingar, sid 17ff

⁶¹ Ahlberg/Knutsson, Upptäcktsrisken, kapitel 2

⁶² Monika Olsson Red., Konsten att läsa statistik om brott och brottslingar, sid 36f

tillämpbarheten borde hänsyn tas även till individens förmögenhet och skulder⁶³, det optimala bötesstraffet borde därmed beakta brottslingens totala betalningsförmåga. Ser man på möjligheten till riskaversion, verkar en given bot mindre avhållande på en höginkomsttagare, än en låginkomsttagare. Är upptäcktsrisken liten eller skadorna stora måste straffen bli stora för att verka avhållande. Ett alternativt sätt att bedöma bötesbeloppet, som förespråkas av Polinsky, är att sätta bötesbeloppet i relation till individens privata intäkt av brottet. Den som har orsakat samhället större skada än han själv har tjänat på brottet skulle avskräckas med höga böter, medan den vars intäkt är större än skadan inte skulle ”straffas” med ett lågt bötesbelopp.⁶⁴ Stora ekonomiska sanktioner medför ofta personlig konkurs och konfiskationer över lång tid minskar motivationen till legala prestationer och indrivningsbara inkomster. Som ett komplement till ekonomiska straff kan frihetsberövande straff användas, men då blir kostnaderna för straffen stora, både för samhället och individen. Kostnaden för böter består precis som vid fängelsestraff av brottslingens eventuellt upplevda obehag samt administrationskostnader. Bötesbeloppet rör sig däremot om en omfördelning och kan därför inte räknas som en samhällsekonomisk kostnad. Bötessystemet har inte den utformning att det får full effekt i alla situationer.

6.4.2 Inkapacitering

Många forskningsresultat gjorda både i Sverige och utomlands menar att frihetsberövande straff leder till att den dömda blir anstaltsanpassad, d.v.s. personens kriminalitet befästs och fördjupas. Inom fängelset knyts nya kontakter vilket i sin tur kan leda till nya brottskunskaper. Även om man lyckas avhålla individen från brott genom inkapacitering finns en risk att åtgärden leder till en grövre brottslighet efter avtjänat straff. Anstaltsvistelser bryter ner individerna och försämrar deras möjligheter i samhället efter frigivning.⁶⁵ Att straffet skulle vara till för den inspärrades eget bästa faller därmed och ur behandlingssynpunkt kan slutsatsen dras att fängelse inte är någon lämplig påföljd. Det är också svårt att bevisa om fängelsestraff verkligen har någon avskräckande effekt. Hälften av dem som döms till fängelse har avtjänat fängelsestraff förut.⁶⁶ Återfallsfrekvensen varierar kraftigt mellan olika grupper, t.ex. återfaller män oftare än kvinnor, yngre oftare än äldre, återfall är vanligare bland brottslingar som begått grövre brott och slutligen bland de som straffats flera gånger tidigare. Fängelserna är till övervägande delen belagda med recidivister, d.v.s. återfallsförbrytare. Undersökningar visar att uppemot 90 % av de straffade brottslingarna återfaller. Inom ett år från frigivande har ungefär hälften bundits till något nytt brott och efter

---

⁶³ Göran Skogh Red., Rättsekonomi, sid 94f

⁶⁴ A M Polinsky & S Shavell, The optimal Use of Fines and Imprisonment, sid 89ff

⁶⁵ Göran Skogh, Brotts och straff i ekonomisk analys, sid 91

⁶⁶ Se bl.a. Bertel Österdahl, Kriminalvården måste vara djärvare, Apropå 2/1999

fem år har siffran stigit till 80 %. Det är således en logisk följd att antalet anmälda brott kommer att öka om tiden i frihet ökar för dessa brottslingar. För vanebrottslingar, d.v.s. de som begår brott för att försörja sig, t.ex. narkomaner, förhindras ett antal brott per dag genom att brottslingen i fråga spärras in. Inkapaciteringseffekten, d.v.s. den effekt på brottsligheten som uppstår då personer låses in i fängelse och därigenom fysiskt förhindras att begå brott, visade sig tydligt i samband med att man införde halvtidsfrigivning år 1983. Under andra halvan av året skedde en stor ökning av bostadsinbrott och andra försörjningsbrott i hela landet. Forskare vid brottsförebyggande rådet konstaterade efter en detaljerad analys att en stor del av den ökade brottsligheten berodde på det ökade antal månader som många återfallsförbrytare hade fått i frihet. Reformen visade sig ha tillfört 7700 stöldbrott, 1100 bedrägerier, 300 misshandelsfall, 140 st rån och 800 biltillgrepp per år. Det bör då observeras att detta enbart är de brott som blivit anmälda som har tagits med i beräkningen. Fängelsestraffets allmän- och individualpreventiva effekter är mycket svåra att beräkna. Däremot är det tekniskt möjligt att bilda sig en god uppfattning om inkapaciteringseffektens storlek. I korthet går beräkningen ut på att man i första hand fastställer antalet aktiva individer inom den grupp för den brottslighet man vill göra beräkningen på. Sedan görs en skattning av antalet månader i frihet som tillkommer eller försvinner beroende på vilka regler som används för att bestämma fängelsestraffets faktiska längd. Genom tidigare observationer och statistik beräknas sedan det antal brott som i genomsnitt begås per månad av de berörda personerna, ett antal som multipliceras med det ökade eller minskade antalet månader som blir aktuellt i det berörda fallet.

År 1994 var i genomsnitt 4 000 intagna i fängelser och 12 000 behandlades inom frivården. Om man ökade straffen för de dömda så att 20 000 skulle bli intagna skulle detta leda till kraftiga och omedelbara minskningar av de grövre brotten som rån, inbrott, bilstölder, narkotikabrott m.fl. Detta måste emellertid vägas mot att ett sådant förfarande skulle leda till ett samhälle som hela tiden skulle behöva öka graden av tvång för att ta hand om nya brottslingar. Förfarandet skulle i längden bli mycket kostsamt. I Sverige kostar ett fängelseår⁶⁷ närmare 700 000 kr per intagen. Samtidigt kommer det alltid att finnas vissa personer som samhället måste skyddas från och genom att ta hand om de värsta förbrytarna på ett säkert sätt ökar också möjligheten för en bättre behandling av de mer harmlösa förbrytarna.

Inkapacitering har den fördelen att det fungerar effektivt även på de individer som inte avskräcks av straffhot eller kalkylerar och handlar rationellt. För att man överhuvudtaget skall uppnå någon inkapaciteringseffekt måste det som tidigare framförts röra sig om återfallsförbrytare. Därutöver krävs att brottslingen inte

---

⁶⁷ Beräkningen bygger på genomsnittskostnaden för fängelsernas fyra olika säkerhetsklasser. För säkerhetsklass 1 överstiger kostnaden 1 miljon kronor per år och intagen.

ersätts av någon annan person. Vid försäljning av droger påverkas inte situationen på marknaden av att en försäljare sitter i fängelse. Dennes roll på marknaden kommer snabbt att fyllas av någon konkurrent. Att brottslingen ersätts av någon annan gäller dock bara viss brottslighet och huvuddelen av brottslingarna ersätts inte om de försvinner från sitt område.⁶⁸

6.4.3 Fängelse

Rent ekonomisk är det svårt att motivera att någon skall sitta i fängelse. De flesta som avtjänar straff gör det för brott som är av samhällsekonomiskt ringa värde och ytterst få blir bättre av att sitta i fängelse. En plats inom frivården kostar i genomsnitt 137 kronor per dygn vilket kan jämföras med en fängelseplats som i genomsnitt kostar 1870 kronor för samma tid.⁶⁹ I gengäld kan individerna inte begå brott ute i samhället så länge de sitter inlåsta.

Ser man på de grövre våldsbrotten, där alternativen ofta står mellan långa fängelsestraff eller slutna psykiatrisk vård, är kostnaderna mellan vård och fängelse annorlunda. En vårdplats kostar här närmare 3000 kr per dygn, vilket kan jämföras med kostnaden för en fängelseplats. Detta kan tänkas påverka benägenheten att döma till fängelse i stället för vård. Det är dock svårt att se på totalkostnaden för de olika alternativen. De som betraktas som psykiskt sjuka får inget tidsbestämt straff utan en eventuell utskrivning prövas en gång i halvåret. Härtill kommer kostnader för den rättsliga process som prövningen för med sig.

Eftersom man har utgått från att syftet med kriminalvården har varit att rehabilitera brottslingarna, har man inte ansett det möjligt att mäta måluppfyllelsen av verksamheten. Det är svårt att påvisa något entydigt resultat. Det skulle dock vara möjligt att mäta kriminalvårdens arbete genom att t.ex. jämföra antalet vård dagar för olika kategorier av brottslingar, kompletterat med rymningsförsök eller missbrukade permissioner. Genom att komplettera ovanstående med information om hälsotillstånd, de intagnas kunskaper före och efter insatserna samt vilka aktiviteter som sker under arbetstid och på fritiden får man ett bra begrepp över den humanitära verksamheten också.⁷⁰ Om resurstilldelningar skulle ske utifrån måluppfyllelsen skulle man kunna få en effektivare kriminalvård. Tidigare har kriminalvården avsatt lite resurser på vetenskapliga utvärderingar och uppföljningar. Bertel Österdahl som är generaldirektör för kriminalvårdsstyrelsen påpekar i en artikel⁷¹ hur svårt det är att mäta effekter inom det här området. Det rör sig om komplicerade samband och det saknas en kontrollgrupp som man kan

---

⁶⁸ Robert Cooter, *Law and Economics* 1998, sid 551f

⁶⁹ Kriminalvården, *Kriminalvårdens officiella statistik*, sid 80

⁷⁰ Göran Skogh Red., *Rättsekonomi*, sid 95

⁷¹ Margareta Edling, Bertel Österdahl: *Kriminalvården måste få vara djärvare*, artikel i *Apropå* 2/1999

jämföra med. Effekterna inom fängelserna kan mätas med enkla metoder, d.v.s. antal rymningar, mottaglighet för utbildning osv. Däremot är ju omständigheterna utanför anstalten omöjliga att kontrollera.

De senaste årens forskning visar att andelen brott som klaras upp minskar, antalet brottmålsdomar har inte blivit fler, men fängelsedomarna ökar samt att den utdömda fängelsetiden har ökat, framför allt för brott mot person. Forskare på BRÅ tar upp tre möjliga förklaringar till att fängelsedomarna ökat:

- det har blivit fler brott per dom
- de brott som kommer till domstolarna blir allt grövre
- domstolarna har blivit strängare.

Det är endast det första påståendet som man har empiriska belegg för. Att det är de grövsta fallen som kommer till domstolen förefaller rimligt med tanke på den press och de prioriteringar som rättsväsendet tvingas göra. Det sistnämnda är enbart en hypotes som inte prövats empiriskt. En konsekvens av hårt ansträngda resurser och en ökad brottslighet kan vara att man prioriterar den grövre brottsligheten - på de mindre allvarliga brottsens bekostnad. Eftersom individers brottskarriär oftast utvecklas från lindrigare till grövre kan strategin i vissa perspektiv verka befämjande på brottsligheten. Det finns emellertid en risk om rättsväsendet bara klarar av den grövsta brottsligheten, människors moral kommer att förändras och risken finns att folk tar lagen i egna händer.

6.4.4 Frivården

Eftersom det är väl belagt att fängelse har en skadlig inverkan bör man fundera över alternativ som kan ge en mer positiv effekt. Anstaltslivet passiviserar ofta individen och flera av de intagna har varit omhändertagna större delen av sitt liv. En strävan kan därför vara att bedriva så mycket som möjligt av påverkansarbetet i frihet. Här skulle man i större utsträckning kunna utnyttja den allsidiga frivård som finns i Sverige. Även arbete som sker från personer utifrån, som inte upplevs som myndighetsutövare, kan ha stor betydelse som förebilder. Ett alternativ till fängelse som utvecklats på senare år är övervakning med elektronisk kontroll, i dagligt tal fotbojan. Från den 1 januari 1999 har systemet med intensivövervakning med elektronisk kontroll permanentats som en alternativ verkställighetsform till kortare fängelsestraff. Fotbojan skulle även kunna få ett ökat användningsområde, bl.a. i samband med utslussningen från fängelseanstalterna. Som tidigare nämnts kan man inte kontrollera förhållandena utanför anstalterna och flera års behandlingsarbete kan gå förlorade om personen inte klarar av att hantera situationer utanför murarna.⁷² Fotbojan är inte enbart förenat med minskade kostnader, man får inte glömma bort att det finns en kostnad för ingripande i de fall den dömde beger sig

---

⁷² Margareta Edling, Bertel Österdahl: Kriminalvården måste få vara djärvare, artikel i Apropå 2/1999

utanför hemmet. Dygnskostnaden för intensivövervakningen uppgår till 790 kronor per klient och är därmed den dyraste formen av kontroll som sker inom frivårdens verksamhetsområde. Genomsnittskostnaden för den totala frivården ligger på 137 kronor per dygn.

6.4.5 Samhällstjänst

Under början på 90-talet genomfördes samhällstjänst som påföljd för brott som försöksverksamhet. Enligt propositionen skulle samhällstjänst komma att användas i de mål där fängelse annars skulle ha utdömts, och innebar att den tilltalade på sin fritid fick utföra oavlönat samhällsnyttigt arbete under mellan 40 och 200 timmar beroende på brottets svårighetsgrad. Som riktmärke angavs att 40 timmars samhällstjänst motsvarade ungefär en månads fängelse. I de fall brottets straffvärde översteg ett år borde samhällstjänst endast utdömas i undantagsfall. Det fängelsestraff som skulle ha utdömts i de fall där samhällstjänst valdes som påföljd sattes ut i domen, och om den tilltalade misskötte sig var det möjligt att omvandla påföljden till frihetsberövande. I de städer där samhällstjänst tillämpades som försök svarade den utdömda samhällstjänsten för knappt fem procent av samtliga fängelsedomar och hade om samtliga dömda fått ett frihetsberövande straff upptagit cirka tio årsplatser i anspråk. Sett på hela landet skulle samhällstjänst motsvara ca 40-60 årsplatser vilket motsvarar mindre än två procent av det totala antalet platser.

Under de senaste tre åren har den genomsnittliga dygnskostnaden för samhällstjänst uppgått till 142 kronor, något som kan jämföras med en fängelseplats i säkerhetsklass 4 som kostar 1288 kronor.⁷³ Påföljden är således betydligt billigare att verkställa. Däremot blir de vinster som kan uppkomma genom att tillämpa samhällstjänst beroende av vilken påföljd den ersätter. Samhällstjänst är nämligen billigare än fängelse men dyrare än villkorlig dom och skyddstillsyn. Tanken var att enbart de fall där det skulle ha rört sig om en frihetsberövande påföljd skulle ersättas med samhällstjänst, men en utvärdering visade att det faktiska tillämpningsområdet även kom att omfatta många fall där det rörde sig om de icke frihetsberövande påföljderna. De ekonomiska vinsterna blir därför beroende av vilken utsträckning samhällstjänst tillämpades som alternativ till fängelse eller annan påföljd. Om man räknar med att samhällstjänst endast ersatte fängelsedomar i 50 % av fallen blev den ekonomiska förtjänsten endast 100 kronor per genomsnittlig samhällstjänstdom medan om man tänker sig att 75 % av fallen ersatte fängelse ökar vinsten till 13500 kronor.⁷⁴ En förutsättning för att kriminalvården skall kunna tillgodogöra sig en kostnadsminskning är att de lediga fängelseplatserna kan utnyttjas för ändamål som annars hade krävt andra resurser. Om man inte kan stänga ner vissa anstaltsavdelningar för att minska de fasta

---

⁷³ Kriminalvården, Kriminalvårdens officiella statistik, sid 49

kostnaderna eller fylla platserna med andra kriminella kommer kostnadsminskningen bara att bli hypotetisk. För det fall en minskad beläggningsgrad skulle användas till att öka utrymmet för differentiering eller andra ändamål, som inte skulle ha varit aktuella annars, blir samhällstjänst istället förenat med ökade kostnader för kriminalvården. Det är viktigt att påpeka att det endast är verkställighetskostnaderna som berörs i dessa beräkningar. Ur samhällsekonomiskt perspektiv är dessa kostnader enbart en liten del av en helhet. Den samhällstjänstdömde kan t.ex. fortsätta arbeta och betala skatt på sina förvärvsinkomster. Andra kostnader som bör räknas med i den samhällsekonomiska kalkylen är t.ex. skillnader i sociala bidragskostnader, förändrade ekonomiska förhållande för anhöriga och eventuellt även värdet av det arbete den dömde utför. Att enbart utgå från verkställighetskostnaderna när man fastställer de ekonomiska konsekvenserna av samhällstjänst som alternativ påföljd vore därmed vilseledande.

Omvänt utifrån detta perspektiv kan man även ta hänsyn till inkapaciteringseffekten, som genom samhällstjänst ger de dömda ökade möjligheter att begå fler brott under den tid de ”avtjänar” gamla. Härigenom kan de orsaka samhällsekonomisk skada som långt överstiger kostnaderna för att hålla dem inlåsta. Återfallsbenägenheten bland dem som dömdes till samhällstjänst skilde sig inte från den grupp som dömts till fängelse för likartade brott. Inom en tvåårsperiod hade närmare 50 % återfallit i brott. Anmärkningsvärt är dock att hela 25 % begick nya brott under den tid de genomförde sin samhällstjänst. Enbart 7 % av dessa fick sin samhällstjänst omvandlad till fängelse medan de resterande dömdes för det nya brottet vid ett senare tillfälle.⁷⁵ Det skall här påpekas att detta enbart rör de brott som kommit till polisens kännedom och det finns skäl att anta att det finns ett mörkertal här. Av den grupp som återföll var 80 % tidigare dömda och i högre utsträckning alkohol- eller narkotikamissbrukare. Det ovan nämnda innebär att samhällstjänst kan få en mycket marginell roll för påföljdssystemet ur ett rent ekonomiskt synsätt. Vid beräkningarna bör man ifrågasätta vilka påföljder som ersätts av samhällstjänst, hur fängelseplatserna kan utnyttjas för att få maximal vinning och vilka effekter inkapaciteringseffekten skulle kunna få för den grupp som dömts till samhällstjänst istället för fängelse.

6.4.6 Behandling

I regel kräver även behandling stora ansträngningar och resurser av staten. Varje brottsling kräver en specifik behandling och man kan inte ge några garantier för att behandlingen stoppar individens kriminalitet. I bästa fall kan man uppnå goda resultat med en liten grupp där alla själva är motiverade att lämna sitt gamla liv.⁷⁶

---

⁷⁴ Andersson /Alexandersson, BRÅ PM 1994:3 Samhällstjänst som alternativ till fängelse, sid 133 ff.

⁷⁵ Andersson /Alexandersson, BRP PM 1994:3, sid 123 ff.

⁷⁶ BRÅ, Brottslighet och kriminalpolitik, sid 29

Här har kommunerna ett stort ansvar att ta. Då deras resurser krymper får färre missbrukare vård även om detta skulle vara det mest effektiva.

6.5 Brottsförebyggande arbete

Kontrollteorin är en av flera olika teorier till varför brottsbenägenheten skiljer sig åt mellan olika personer. Enligt teorin har alla människor tillräcklig motivation för att begå brott men personer med låg självkontroll och svaga sociala band till ”konventionella” personer löper större risk för att falla offer för frestelsen.⁷⁷ Självkontrollen utvecklas redan i barndomen medan de sociala banden till omgivningen främst utvecklas under ungdomsperioden. Svaga sociala band innebär att man står utanför samhället inom många områden, t.ex. skola och arbetsplats, och därmed inte har så mycket att förlora på att begå brott. Syftet med alla förebyggande projekt är att förhindra ett icke önskvärt beteende som om man inte vidtar några åtgärder kommer att fordra någon form av ingripande i ett senare skede. För att brottsförebyggande arbete skall få ett gott resultat fordras att åtgärderna kommer in på ett tidigt stadium och avbryter utvecklingen mot ett manifest symptom. Eftersom insatserna sker på ett tidigt stadium där man inte vet vilka individer som senare kan utvecklas till notoriska brottslingar krävs att de är förhållandevis breda och öppna. Ett viktigt kriterium är att åtgärderna vänder sig till en bredare grupp än vad som annars skulle bli respektive myndighets fall. Varje myndighet måste prioritera mellan olika kostnader och sörja för sin egen överlevnad. Genom förebyggande arbete kan man även förebygga senare kostnader och ökad arbetsbörda eller andra problem för myndigheten. Polisens arbetsuppgifter är till viss del brottsförebyggande genom att man utövar en tillsyn över platser där personer med kriminellt eller asocialt beteende brukar uppträffa sig.⁷⁸

En annan typ av brottsförebyggande arbete brukar betecknas som mer defensiv verksamhet, vilken går ut på att man hjälper allmänheten att skydda sig mot brott. Detta arbete kommer i första hand att riktas mot potentiella brottsoffer för att påverka deras beteende. Det kan röra sig om information till allmänheten om brottsrisker och om åtgärder som kan vidtas för att skydda sig själv mot brott. Ett exempel härpå är ”operation märkning” som syftar till att minska brottsstillfällena. Förebyggande verksamhet kan riktas till personer som inte är föremål för rättsväsendets åtgärder p.g.a. brott eller ungdomar och vuxna som har begått brott och befinner sig i brottsbenägna miljöer. I det förstnämnda fallet kan det röra sig om skolundervisning eller ungdomsverksamhet. Man bör alltid när man sysslar

---

⁷⁷ Per-Olof Wikström m.fl., *Brott, brottsprevention och kriminalpolitik*, sid 22

⁷⁸ SOU 1982:63 sid 49

med förebyggande arbete vara försiktig vad gäller åtgärder som bidrar till en stigmatisering av potentiella avvikare.⁷⁹

Utöver den kontroll som staten utövar genom straff finns även social kontroll i form av tex arbetsgivarkontroller eller andra former av myndighetskontroller, ett exempel på detta kan vara körkortsindragning. För de allra flesta människor är det viktigt att hålla sig inom de sociala regler som gäller i samhället för fortsatt framgång. När brottslingen väl har passerat den sociala muren är det svårt att återvända.

6.5.1 Situationell brottsprevention

Till skillnad från social brottsprevention som syftar till att minska nyrekryteringen av brottslingar genom sociala åtgärder, framför allt bland barn och ungdomar, syftar situationell brottsprevention till att påverka förekomsten av kriminogena situationer. Professor Ronald Clarke beskriver situationell brottsprevention som ”...a preventive approach that relies, not upon improving society or its institutions, but simply upon reducing opportunities for crime”.⁸⁰

Påverkan sker främst genom att:

- försvåra genomförandet av brott
- öka upptäcktsrisken
- minska utbytet av brottet.

En situationell brottsprevention har störst effekt på de tillfällesbrottslingar som möter en frestelse som är förenat med ett straffhot som upplevs som ringa. Bland brottskroniker är det svårare att avgöra vilka effekter som kan uppnås genom situationell brottsprevention. Möjligen kan man hindra dessa brottslingar att begå brott om skyddet för ett visst objekt har stärkts, men förmodligen har det endast effekter för valet av brottsobjekt. Brottslingen kommer att inrikta sig på ett annat objekt med lägre skydd och den situationella brottspreventionen har då bara lett till en överflyttningseffekt.

Ett bra exempel på situationell brottsprevention är när man på 50-talet betraktade bilstölder som ett mycket allvarligt brott vilket ledde fram till att man genom lagstiftning gjorde det obligatoriskt med rattlås i nyproducerade bilar. Även i Tyskland valde man denna modell men lagstiftningen där omfattade både nya och äldre bilar. Om Sverige följt detta system hade bilstölderna minskat till hälften. Dylka ändringar behöver inte nödvändigtvis ske genom lagstiftning utan kan också ske genom försäkringssystemet, t.ex. som bonussystem för försäkringstagare som självmant vidtar vissa säkerhetsåtgärder.

---

⁷⁹ Ingrid Sahlin, Ungdomsprojekt, sid 27ff

⁸⁰ Ronald V Clarke, Situational Crime Prevention Studies 1, sid 3

6.6 Polisen

En central roll i polisens arbete är att förebygga och förhindra att brott begås. Ur effektivitetshänsyn är det naturligtvis bäst om brottet aldrig kommer till stånd. Ett problem när polisens resurser inte räcker till är att man tvingas koncentrera sig på att klara upp begångna brott på bekostnad av den förebyggande verksamheten. Verksamheten värderas också efter hur många brott som klaras upp och inte efter hur många som förhindras. Ser man på polisiära uppgifter som sköts i privat regi blir effekten den motsatta. Resurserna kommer här att användas effektivare på själva brottsbekämpningen.

Genom olika insatser, som övervakning, spaning och utredning, försöker polisen se till att risken för upptäckt blir så stor att den avhåller människor från att begå brott. Här kan påpekas att polisen inte står för de flesta upptäckter! När det gäller att förebygga brott kan resurser riktas på spaning mot kända brottslingar för att försöka förhindra att dessa återfaller i brott eller kan resurser riktas mot vissa grupper där risken för brottsliga aktiviteter är särskilt stor, t.ex. drogmissbrukare. Det är emellertid inte möjligt att upprätthålla en fullständig kontroll över brottslingar, åtminstone inte utan att kostnaderna överstiger den ”vinst” man förväntas få av att den skyldige ertappas och straffas.

Inom rättsväsendet är det främst polisens övervaknings- och brottsutredande verksamhet som påverkar upptäcktsrisken. Möjligheten att öka upptäcktsrisken genom egna insatser är begränsad och Kühlhorn⁸¹ menar att ”för merparten av brottsligheten, ..., är upptäcktsrisken endast marginellt påverkbar med ökade polisinsatser.”

6.6.1 New York-modellen

En annan typ av förebyggande arbete som prövats och debatterats under några år är ”Zero-Tolerance Policing”, d.v.s. en noll-tolerans mot brott från polisens sida. Idén som har sitt ursprung i New York bygger på antagandet att även små förseelser och tecken på social oordning i ett område kan uppmuntra till allvarigare brottslighet, då känslan sprids av att ingen bryr sig om små störningar och smärre brott. Från polisens sida gäller det att bryta dessa utvecklingstendenser på ett tidigt stadium och inte låta störande element få en känsla av att det är de som har kontroll över ett visst område. Taktiken som började användas i New York 1994 har fallit väl ut. Efter tre år hade brottsligheten sjunkit med 37% och antalet mord minskat med 30%. Även i vissa städer i England har man prövat noll-toleransteorin med positivt utfall. Antalet anmälda brott sjönk i genomsnitt med 27%, antalet fordonsstölder

---

⁸¹ E Kühlhorn, Allmänprevention och individualprevention SOU 1996:15 bilaga 2

minskade med hela 50% och bostadsinbrott med 31%. Dessa brottskategorier har annars visat sig mycket svåra att bekämpa både i USA och Europa.⁸²

6.7 Polisens organisation

Polismyndigheten har de senaste åren varit föremål för en stor omorganisation, som påverkat alla delar i polisens arbete. Tidigare bestämde statsmakterna hur varje polismyndighet skulle vara organiserad och detaljerade anvisningar gavs över hur tilldelade medel skulle användas. Idag har myndigheterna större handlingsutrymme och varje polismyndighet har ett totalansvar för verksamheten inom sitt område. Myndigheterna har också ett omfattande ansvar för personal och ekonomiadministration, vilket ger utrymme för varje polismyndighet att bestämma hur många poliser respektive civilanställda som skall jobba inom varje myndighet. Denna delegation kräver emellertid ett ansvar för att resurserna utnyttjas på ett rationellt sätt. I organisationsförändringen har närpolisverksamheten fått en viktig plats. Närpolisverksamheten ansvarar för de flesta polisuppgifter inom ett visst geografiskt område där de skall arbeta synligt och förebyggande. Verksamheten skall inriktas mot de bakomliggande faktorerna och försöka identifiera vad som orsakat en viss brotts handling, för att på detta sätt förhindra att den inträffar på nytt. Till det förebyggande arbetet hör att utbilda, informera och genom olika kontaktarbeten få allmänheten att skydda sig mot brott.⁸³

6.7.1 Polisens utredningar

Den vanligaste typen av brottsanmälning sker av en privatperson i dennes egenskap av offer. I de flesta fall blir dessa anmälningar inte föremål från någon utredning från polisens sida utan resurserna satsas i stället på den grovre brottsligheten eller de brott där man redan från anmälningstillfället har en misstanke om vem som begått brottet. Vanliga ärenden hamnar däremot i arkiven och den brottsutredande verksamheten tenderar att bli en ren administrativ hantering.⁸⁴ I Sverige medger polis och åklagare öppet att de, p.g.a. bristande resurser, tvingas lägga ner flera fall av viss brottslighet. Det rör sig om vardagsbrott som cykel- och bilstölder, bostads- eller förrådsinbrott, och polisanmälningarna sker främst för att uppfylla försäkringsbolagens krav. Inte många förväntar sig idag att polisen skall lägga ner resurser på en stulen cykel. Mest skrämmande är den mentalitetsförskjutning detta för med sig. Myndigheterna visar tydligt att egendomsbrott inte bedöms så allvarligt vilket i sin tur leder till en förändrad moral bland samhällets medborgare.

---

⁸² Erik Anners, *Brottet, straffet och polisen i den europeiska rättsutvecklingen*, sid 189f

⁸³ Thomas Ekbohm, *Människan Brottet Följderna*, sid 82ff

⁸⁴ Leif GW Persson, *Polisen, Kampen mot eko-brotten*, sid 81f

6.8 Ekobrott

Under de senaste åren har politikerna prioriterat den ekonomiska brottsligheten som i många fall är nära sammankopplad med den organiserade brottsligheten. Det finns ingen uttömmande definition av ekonomisk brottslighet och lagstiftaren har inte tagit ställning. Det har i stället blivit en kriminalpolitisk fråga vilka riktlinjer som skall följas och vilka åtgärder som skall vidtas. Utmärkande för den ekonomiska brottsligheten är emellertid

- att brott sker inom bolag och andra kollektiva enheter, som driver en verksamhet som i sig är legal.
- att brott begås i vinningssyfte med hjälp av bolag, d.v.s. man grundar bolag för att kunna begå brott.
- kriminaliteten utgörs av brott som består i produktion, distribution etc. av illegala produkter, t.ex. narkotika och vapen, inom bolag och andra ekonomiska sammanslutningar.

Klaus Tiedemann som är professor i straffrätt i Heidelberg har definierat ekonomisk brottslighet på följande sätt:

”Ekonomisk brottslighet är sådana förbjudna handlingar som skadar eller hotar de ekonomiska intressena som samhället skyddar. Han kompletterar denna definition med att säga: ”Effekterna av ekonomisk kriminalitet måste vara sådana att de stör eller skadar det ekonomiska livet eller det ekonomiska systemet.”⁸⁵ Detta är den definition som EU stöder sig på i sina rapporter. Definitionen kommer att omfatta

- brott mot delägare, t.ex. förskingring och olika civilrättsliga överträdelse
- brott mot borgenärer och borgensmän, exempelvis försäkringsbedrägerier
- brott mot staten. Här innefattas skattebrott och tullbrott av företag och enskilda personer⁸⁶
- brott mot konkurrerande företag, konkurrensbegränsningsbrott
- brott mot företag, t.ex. databrott

Eftersom skadan för de ekonomiska brotten ligger ovanför individuella intressen utesluts t.ex. brott mot anställda, konsumenter, boende eller brott mot miljön.

Den organiserade brottsligheten bygger i de flesta fall på att man försöker upprätthålla en marknad för illegala varor och tjänster. Exempel härpå är narkotika, vapen, prostitution (i de länder detta är kriminaliserat), distribution och försäljning av alkohol och tobak utan att tullavgifter och skatt har erlagts för varorna mm.

Dopingmedel och tobaksmuggling ligger på gränsen mellan ekonomisk och organiserad brottslighet.

---

⁸⁵ Ur Stina Holmberg, Ekonomisk kriminalitet

⁸⁶ Kostnaden som uppkommer i samband med skattebrott kan jämföras med den förmögenhetsskada som regleras i 1 kap 2§ SKL. Ren förmögenhetsskada definieras där med den förlust som uppstår utan samband med att någon lider person- eller sakskada. Huvudregeln är att denna skada ersätts om den vållats genom brott. Skadeståndsrätten blir emellertid enbart tillämplig då föreskrifterna avser att skydda enskilda ekonomiska intressen. Statens kostnad för att upptäcka och utreda ekobrott kan vara mycket hög och

Ekonomisk kriminalitet orsakar ofta stor skada. Inte bara ur synpunkten att företagen drar undan inkomster som bör räknas med i skatteunderlaget, och att staten därigenom förlorar stora skatteintäkter, utan också att de företag som inte följer lagen kan konkurrera på helt andra villkor. Detta kan på lång sikt leda till en undergrävd rättskänsla och att affärsmoralen försvinner. 1995 beslöt regeringen att vidta strängare åtgärder mot den ekonomiska kriminaliteten. Detta skulle ske med hjälp av fyra hörnstenar:

- en skärpt lagstiftningen beträffande ekobrott,
- effektivare ingripande av myndigheterna vid fall där man misstänker ekonomisk brottslighet,
- prevention av dessa brott måste tillmätas särskild betydelse
- slutligen måste affärslivet känna ett ökat ansvar av att öka bekämpningen av den ekonomiska brottsligheten.

Beträffande den ekonomiska brottsligheten har den sådana särdrag som gör den svår att upptäcka. Ofta består brottsligheten i olika seriehandlingar där det är svårt att sätta tummen på vilken handling som är brottslig. Det som skiljer ekobrotten från den vanliga straffrätten är att brottslingen är den som är specialist på lagområdet. När man åtgärdar fel i lagen uppstår genast nya kryphål. För att komma till rätta med detta bör man i framtiden anlita specialister som innehar sakkunskap för att på så sätt bli effektivare. Skattebrotten skiljer sig från förmögenhetsbrott riktade mot enskilda genom att privatpersoner kan vidta skyddsåtgärder i den omfattning det förväntas höja den egna välfärden. Om staten skulle göra samma kalkyl för att maximera inkomsterna, skulle förfarandet lätt bli orealistiskt kostsamt utifrån syftet att få ett så högt utbyte av skattepengar som möjligt. En jämförelse måste då göras mellan nyttan av en krona hos den som undandrar skatt och en extra krona i statskassan. Indrivningsförfarandet är alltid förenat med olika kostnader varvid skattemedel normalt värderas högre än enskildas tillgångar. Däremot finns det inga enhetliga sätt att fastslå de samhällsekonomiska skadeverkningarna av undanhållen skatt.⁸⁷

6.9 Organiserad brottslighet

All brottslighet kräver någon form av organisation för att vara framgångsrik. Om inte annat så måste brottslingen själv vara organiserad för att uppnå sina mål och undvika att åka fast. Det som kännetecknar det som betecknas som organiserad brottslighet är att:

- brottsligheten begås av flera personer som har organiserat sig i en grupp just för detta ändamål.

---

beräkningsgrunden för straffet borde egentligen kunna jämföras med den beräkning som ligger till grund vid förmögenhetsskada.

- Medlemmarna i gruppen är ordnade i en strukturerad hierarki där vissa personer kan bytas ut mot andra, utan att organisationen upplöses.
- Organisationen är uppbyggd så att förbindelsen mellan ledarna och gruppens yttre områden är dold. Det är oftast i de yttre kretsarna som de flesta konkreta brottsliga gärningarna begås.
- Organisationens medlemmar hålls samman genom en stark intern social kontroll som kan inbegripa våld. Våld kan också användas mot utomstående personer för att skydda organisationens aktivitet.
- En del av organisationen utgörs av bolag eller andra enheter som bedriver laglig ekonomisk verksamhet. Den legala verksamheten används ofta för att tvätta pengar som härstammar från den kriminella aktiviteten.

Samtliga av de ovannämnda punkterna behöver inte vara uppfyllda utan det är tillräckligt att brottsligheten uppfyller några av dem för att den skall betecknas som organiserad. Den organiserade brottsligheten är ofta tekniskt avancerad och resursrik. Sofistikerade metoder används för att dölja brottsligheten och organisationens olika beståndsdelar. Allt utförs professionellt. Ofta är organisationerna internationellt organiserade och verksamheten är gränsöverskridande. I Sverige har vi länge varit skonade från den organiserade brottsligheten, en jämförelse kan göras med Ryssland där maffian styr stora delar av det ekonomiska livet. En anledning till att den organiserade brottsligheten inte har fått så starkt fäste är att sannolikheten att bli upptäckt är större i ett litet kontrollerat land där avvikelser märks direkt. På grund av en hög skatt på bl.a. tobak och alkohol har vi dock importerat en internationellt organiserad och ekonomisk kriminalitet till Sverige.

Ytterligare ett perspektiv på den ekonomiska och organiserade brottsligheten är den framställning som polis och media i stor utsträckning använder sig av. Denna definition finns inte representerad i vetenskapliga presentationer men utgör ändå en viktig del eftersom det oftast är denna definition som presenteras för allmänheten. Granskar man de olika affärerna som ett företag genomför, kan en del av verksamheten som i och för sig inte är olaglig innehålla återkommande olagliga inslag. Detta är då att betrakta som ekonomisk brottslighet. Exempel på brottslighet inom denna ram är olika skattebrott som hör ihop med den specifika affären. En del av affärerna som företas kan i sig vara kriminaliserade och betecknas då som organiserad brottslighet. Härtill räknas bl.a. organiserad narkotikahandel eller bordellverksamhet.⁸⁸ Ofta handlar den brottsliga handlingen om en ekonomisk transaktion som ger gärningsmannen personlig ekonomisk vinning. Staten eller allmänheten som grupp ses ofta som de skadelidande. Det är också förödande för moralen. Med denna utgångspunkt är det naturligt att inte räkna med brott mot

---

⁸⁷ Göran Skogh, Straffvärdering enligt välfärdsekonomiska principer, sid100

⁸⁸ Leif G W Persson, Rikspolisstyrelsens rapport om ekonomisk och organiserad brottslighet

anställda och miljöbrott, då det är svårare att utpeka någon enskild person som kan tillgodoräkna sig olagliga pengar.

Eftersom ekonomisk och organiserad brottslighet är komplicerad får detta till följd att brottsbekämpningen inte hänger med, något som gör den mer effektiv ur brottslingens synpunkt. Det krävs därför specialisering och samarbete mellan myndigheterna. Staten tillsatte nyligen en ekobrottsmyndighet bestående av ekonomer, poliser och åklagare. Gruppen har inte varit verksam så länge så det är för tidigt att värdera dess arbete. Insatser har också skett genom lagändringar och effektivare regler mot t.ex. skattebrott. Den omdiskuterade skatteflyktslagen har återinförts och en offentlig utredning har föreslagit förändringar i straffsystemet beträffande juridiska personer. I det nuvarande straffrättssystemet är det som bekant bara fysiska personer som kan begå brott i Sverige, inte juridiska personer. För att kunna ställa någon inför rätta för brott som begåtts inom en juridisk person krävs därför att man klart kan peka ut en fysisk person som anses skyldig till den brottsliga handlingen. Stora svårigheter ligger i att finna rätt person inom företagets organisation och bevisa att denne haft ett brottsligt uppsåt. Särskilt i samband med underlåtenhetsbrott kan det vara svårt att peka ut vem som bär det personliga ansvaret. Vid ekonomisk och organiserad brottslighet rör det sig om omfattande förundersökningar vilka resulterar i stora kostnader. För att effektivisera bekämpningen av ekobrott har man utrett möjligheten till ett eventuellt straffansvar för den juridiska personen för de brott som begås inom näringsverksamhet.

6.9.1 Införande av straffansvar för juridiska personer

Utredningen anser att utöver den effektivisering som ett straffansvar för juridiska personer innebär, för den även med sig andra positiva åtgärder. För det fall man lyckas peka ut vem som bär det personliga ansvaret och få en fällande dom, ter sig påföljderna oftast oproportionerligt låga eftersom påföljden bygger på den enskilde individens situation och inte på något sätt ser till de ekonomiska förhållandena hos företaget inom vilket brottet har begåtts.⁸⁹ Detta har visserligen försökt kompensera genom sanktioner och andra rättsverkningar som kan riktas mot företaget. Jag tänker då närmast på skadestånd, förverkande och företagsbot. Problemet med företagsboten är att den i praktiken inte kommit att tillämpas i samma omfattning som det var tänkt. Sedan regelns ikraftträdande har endast omkring tio juridiska personer dömts till företagsbot, något som tros bero på reglernas utformning, där användningen har begränsats till förhållandevis allvarliga brott. Företagsboten och övriga sanktionssystem kan därmed inte anses motsvara det krav man bör ställa på ett effektivt sanktionssystem för brott inom näringsverksamhet.

---

⁸⁹ SOU 1997:127, sid 209ff

Problemet med grövre ekonomisk eller organiserad brottslighet är att den juridiska personen oftast används som ett medel för att kunna begå brottsligheten. Oftast saknar bolagen helt betalningsförmåga och ett straff riktat mot den juridiska personen blir därmed verkningslöst. Här måste det individuella straffansvaret vara det primära. Ett strängt personligt straffhot är förmodligen det enda som kan tänkas ha en preventiv verkan mot dessa kriminella. Ett problem som även Sven-Erik Alhem nämner i sin artikel är att när det är tillräckligt stora summor pengar inblandade finns det inga normer, och straffhot saknar här helt verkan.

Att ett straffansvar skall kunna ådömas juridiska personer behöver inte medföra att den juridiska personen skall anses kunna begå brott. Istället räcker det att man kan göra klart att en fysisk person inom näringsverksamheten begått en brottslig gärning för att den juridiska personen skall drabbas av straffansvar.⁹⁰ Någon begränsning av den personkrets som kan utlösa ett straffansvar för bolaget skall inte införas. Istället tror utredarna att det selektiva urval av vilka regler där ett företagansvar kan bli aktuellt, kommer att medföra att ansvaret i praktiken kommer att utlösas av underlåtenhet från företagsledningen eller en person som blivit tilldelegerad ett kontrollansvar. I Danmark där juridiska personer redan kan dömas till straffansvar, under förutsättning att den person som handlat på företagets vägnar handlat grovt oaktsamt, är det vanligen en förman som uppträder som representant för bolaget. Viktigt är att personen inte skall ses som tilltalad, utan istället som en representant för de rättigheter och skyldigheter som vilar på företaget.⁹¹ En lämplig sanktion för juridiska personer är ett penningstraff som enligt utredningen skall benämnas företagsböter. För att böterna inte skall framstå som oproportionerligt höga vid lindriga överträdelser införs en beloppsgräns på bötesstraffet. Lägsta böter skall vara fem tusen kronor och högsta fem miljoner kronor. Ett juridiskt straffansvar medför inga ändringar beträffande det individuella straffansvaret mer än att företagansvaret bör ha prioritet och att åtalsunderlåtelse blir möjligt i vissa fall då åtal väcks mot den juridiska personen.⁹² För de juridiska personer som fälls bör ett belastningsregister inrättas som ligger till grund för bedömning vid återfallsförbrytare, tillståndsgivning och dylikt. Systemet har den fördelen att ansvaret för kontrollåtgärder läggs över på företaget som har den bästa insynen och förmågan att reda ut fel inom verksamheten. Inför hotet att drabbas av höga penningstraff kommer företagen tvingas anstränga sig för att anställda inte begår brott som kan drabba den juridiska personen. Att flytta över en del av ansvaret till den juridiska personen har många fördelar och ett hårt ekonomiskt straff skulle få samma effekt som skadeståndet.

En funktion av skadeståndet som diskuterats är dess preventiva effekt, d.v.s. skadeståndets verkan att förhindra uppkomsten av skador. För detta resonemang talar att folk som en gång tvingats betala skadestånd i fortsättningen blir

---

⁹⁰ SOU 1997:127 sid 234

⁹¹ Jan Pedersen, Skatte & afgifts straffe ret sid 83ff

⁹² SOU 1997:127 sid 202

försiktigare. Detta skulle motsvara den individualpreventiva effekt som straffet eftersträvar. Av större vikt är förmodligen dock den allmänpreventiva effekten där folk i allmänhet undviker det handlande som kan medföra skadeståndsanspråk.⁹³ Företagen kommer förhoppningsvis att lägga ner pengar på att förhindra skador, som de annars riskerar att få betala för. I kontrakt kan man ibland finna regler om att ersättning skall utgå med ett på förhand bestämt belopp om skada inträffar. Syftet med detta måste vara att förstärka skadeståndets preventiva effekt. På senare tid har man även diskuterat allt mer runt den ekonomiska preventionen. Denna har till uppgift att skapa ekonomiska motiv för att välja ett visst handlingsätt och att detta skall leda till att skador undviks. Generellt kan sägas att skadeståndet i första hand, och ur ett moraliskt perspektiv, ses som en kompensation för en uppkommen skada och som ett fastställande av skuld. Ur ekonomisk synvinkel har skadeståndet dock en preventiv effekt då det inte skall löna sig att vara oaktsam. Någon kausalitet spelar ingen roll i dessa fall utan istället får man se om den som förebringat den skadelidande handlingen, vidtagit tillräckliga försiktighetsåtgärder. För de fall företag skulle välja att strunta i försiktighetsåtgärder och välja att betala ett skadestånd/staffavgift kommer man inte ifrån att det kan leda till ett dåligt rykte och att tilliten till företaget kommer att försvinna.

Den svenska utredningen finner att de åtgärder som skall kunna drabba den juridiska personen skall betecknas som straff och inte som särskild rättsverkan. Detta för att klart markera att det rör sig om en repressiv sanktion som innefattar klander⁹⁴. Liknande bestraffning finner vi i förslaget till Corpus Juris som skall utgöra en gemensam straffrätt inom EU. Här föreslås att som en särskild del av straffet skall domen mot den juridiska personen offentliggöras. På samma sätt kan vi se att gatuprostitutionen gått under jorden sedan man kriminaliserat sexköpare. Här verkar hotet att bli registrerad och föremål för utredning i detta chikanerande sammanhang tillräckligt avskräckande.

6.9.2 Skatteflyktslag

Skatteflyktslagens vara eller inte vara har debatterats livligt den senare tiden. 1980 infördes en lag mot skatteflykt som sedan kom att skärpas 1982. 1992 avskaffades den för att återigen tas i tillfälligt bruk 1995. Motståndare till lagen har fört fram att generalklausulen i lagen brister i kravet på rättssäkerhet och förutsägbarhet och leder enbart till en ytterligare osäkerhet hos skattebetalarna. För att komma till rätta med skatteflyktsproblemen bör man istället skapa tillräcklig klarhet i redan existerande skattelagstiftning.

Följande kritik som förts fram i debatten har vissa likheter med ett uttalande från mitten av 1800-talet som visar att skattesystemen upprörde redan på den tiden:

---

⁹³Per Olof Ekelöf, Straffet, skadeståndet och vitet sid 27

skatteflyktslagen tillgodoser inte rimliga krav på rättssäkerhet och förutsägbarhet och stärker det allmännas ställning gentemot den enskilde på ett sätt som inte är godtagbart i ett rättssamhälle. Lagar som stiftas måste vara klara och entydiga och lätta och tillämpa, och det allmännas intresse av att driva in skatt får inte överordnas rättssäkerheten. Frédéric Bastiat yttrade redan 1846 följande: ”Det värsta av alla samhällsolyckor är när härskarna använder lagen som instrument för plundring. Ett sådant missbruk utplånar hos medborgarna skillnader mellan rätt och orätt och den respekt för lagen utan vilket inget samhälle kan bestå.”⁹⁵

I skatteutskottets betänkande inför den senaste utformningen av skatteflyktslagen⁹⁶, som trädde i kraft 1 januari 1998, har kritiken bemötts med att förändringarna inte skulle medföra en minskad förutsägbarhet för den enskilde i något anmärkningsvärt hänseende. För att komma tillrätta med tidigare tillämpningsproblem räcker det med att den skattskyldige indirekt medverkat i rättshandlingen, och inte som tidigare att det är den skattskyldige som företagit rättshandlingen. För att avgöra om skatteflykten är att se som ”det övervägande skälet för förfarandet” skall man göra en objektiv bedömning om förfarandet med hänsyn till det ekonomiska resultatet, bortsett från skatteförmånen, framstår som en omväg i förhållande till det närmast till hands liggande förfarandet. I lagen har man även valt att ersätta det gamla uttrycket att förfarandet skall ”anses strida mot lagstiftningens grunder” med meningen:

”strida mot lagstiftningens syfte som det framgår av skattebestämmelsernas allmänna utformning och de bestämmelser som är direkt tillämpliga eller har kringgåts genom förfarandet”.

Det är viktigt att konstant se över lagregler mot ekonomisk brottslighet, då förutsättningarna för dessa brott ändras mycket snabbt. Ekonomisk kriminalitet t.ex. med hjälp av datorer har vuxit under de senaste åren tack vare IT-utvecklingen. Straffen tenderar att framstå som orimligt låga i förhållande till den vinning brottslingen kan ha.

Ett problem som kvarstår med den ekonomiska brottsligheten är hur man skall kunna höja upptäcktsriskerna. Till viss del sammanhänger det naturligtvis med den andel fall som förblir oupplösta p.g.a. för lite resurser. Detta leder till att den uppfattade upptäcktsrisken, och i ett ytterligare steg – risken att bli straffad, inte upplevs som särskilt stor. Ofta koncentreras ekorotlarnas resurser till att utreda den grövre ekonomiska kriminaliteten på bekostnad av mindre ekonomiska brott, som om de inte åtgärdas lätt växer i omfattning.

---

⁹⁴ SOU 1997:127 sid. 17

⁹⁵ Citat från Frédéric Bastiat 1846

⁹⁶ Skatteutskottets betänkande 1997/98:SKU3

6.10 Kontrollapparaten kostnader

Totalt kostar kontrollapparaten, d.v.s. polismyndigheten, domstolar, kriminalvård samt mentalsjukvård och sociala myndigheter, mer än 22 miljarder kronor per år.⁹⁷ Varje år handläggs ungefär tre miljoner ärenden inom systemet, det rör sig om ingripanden, uttryckningar, brottsanmälningar, domar osv. För att underlätta arbetet inom kontrollapparaten har vissa gallringsmekanismer byggts in. För att slippa föra alla fall genom hela systemet förekommer olika förenklade förfaranden. Polisen fungerar således som polis, åklagare och domstol för ordningsföreseelser, åklagaren kan på samma sätt utfärda ett strafföreläggande för mindre allvarliga brott alternativt underlåta åtal för vissa brott eller misstänkta. Det sistnämnda förfarandet tillämpas normalt bara för personer som redan avtjänar någon påföljd för ett gammalt brott och där det nya brottet inte påverkar deras påföljd. Det rör sig om en stor utgallring av ärenden och av de cirka 381 000 människor som drabbats av någon åtgärd p.g.a. brott, blev endast 72 000 personer dömda vid en domstol. All utgallring sker emellertid inte avsiktligt utan kan bero på svårigheter i arbetet eller på bristande resurser. Av de brott som riktar sig mot brottsbalken och vissa specialstraffrättsliga förfaranden klaras endast en tredjedel upp. Här tvingas polisen göra prioriteringar och resurserna satsas på grova brott medan de mindre allvarliga brotten normalt inte blir föremål för någon åtgärd.

6.11 Rättssäkerhet

Myndigheternas kriminalpolitiska arbete blir hela tiden en avvägning mellan kraven på effektivitet, integritet och rättssäkerhet - principer som ofta direkt strider mot varandra. När vi pratar om polisens effektivitet menas, vitt tolkat, sannolikheten för att polisen upptäcker och klarar upp alla brott som begås. Ofta används dock ett snävare synsätt där uppläringsprocenten används som ett mått på effektiviteten. En hög effektivitet inom hela det kriminalpolitiska arbetet leder i sin tur till ett bra rättsskydd, d.v.s. de åtgärder som staten skall vidta för att skydda sina medborgare från att utsättas för brott. Rättstryggheten uppnås främst genom en effektiv brottsförebyggande, brottsbeivrande verksamhet och genom att respekten för lag och rätt upprätthålls. Det är viktigt att skilja rättsskyddet från rättssäkerheten, som har till uppgift att skydda en oskyldig individ mot repressiva åtgärder från staten för ett brott som denne inte begått. Rättssäkerheten bygger således på ett antal grundprinciper som likformighet och förutsebarhet i rättsskipning och myndighetsutövning. Den enskilde måste kunna lita på

---

⁹⁷ Ca 12 miljoner används för polisväsendets verksamhetsområden, knappt 1 miljard för åklagarväsendet, drygt 3 miljarder för domstolsväsendet och knappt 4 miljarder för kriminalvården. Kronofogdemyndigheten och övriga verksamhetsområden inom rättsväsendet använder drygt 2 miljarder. Under 2001 och 2002 beräknas de gemensamma anslagen överstiga 23 miljarder per år.
www.regeringen.se/propositionermm 010220 sid 11-12, 17ff

lagstiftningen och denna skall vara klar och tydlig. Vidare skall man se på själva gärningen och inte på den misstänktes personlighet och slutligen skall man ställa höga krav på bevisningen. Ställer vi kravet på rättssäkerhet för högt kommer effektiviteten att hämmas, vilket påverkar rättsskyddet negativt.⁹⁸

---

⁹⁸ Leif GW Persson, Polisen, Kampen mot eko-brotten, sid 133ff

7 Avslutning

7.1 Kostnadsanalys

Om man summerar Beckers analys så kan man konstatera att skadan är en växande funktion av antalet brott, däremot anser inte Becker att det är realistiskt att alla skador som uppkommer av brott är ekonomiskt mätbara. Kostnaderna för att upptäcka brott stiger ju större upptäcktsrisk som väljs. Även om det är svårt att uppskatta kostnadssamband inom polisens verksamhet kan man ändå sluta sig till att vissa brott är relativt lätta att upptäcka, medan det blir svårare att klara upp ytterligare ett brott, ju fler brott som tidigare upptäckts. De sociala kostnaderna för straff i form av frihetsberövande eller böter kan bestå av t.ex. tidsförluster eller lidande, samt kostnader för kriminalvården. Då upptäcktsrisken eller straffet höjs medför detta färre brott, hur stor effekten blir säger inte Becker något om utan nöjer sig med att konstatera att en preventionseffekt föreligger. Utifrån dessa antagande bygger han sedan upp en modell över samhällets val för en optimal straffsats och optimala polisiära insatser. När samhällets kostnader för att ta fast och straffa ytterligare en brottsling uppväger intäkten i form av att färre brott begås, har man nått den optimala brottmängden.

Den ekonomiska analysen som görs av straffrätten stämmer i sin enkelhet överens med dagens allmänna föreställningar om brott och straff. Brott som är att betrakta som allvarligare än andra brott motiverar större polisiära insatser. Brott som är svårare att upptäcka betingar ett större straff. Även detta stämmer väl överens med allmänna rättsföreställningar, när man diskuterar t.ex. narkotikabrott eller skattebrott där det rör sig om särskilt svårfångade brottslingar argumenteras ofta för kännbara straff. Anledningen till att brottslingar reagerar relativt lite på straffhot kan bero på flera orsaker. En del individer har kanske inga valmöjligheter eller kan inte bedöma konsekvenserna av sitt handlande. På denna grunden utesluts sinnessjuka från straffansvar, liksom att rena olyckshändelser inte följs av bestraffning. De alternativ den potentiella brottslingen har kan också vara av den art att ett straffhot inte avskräcker. Nödsituationer hör till denna kategori och kan medföra strafflindring eller strafffrihet.

En svaghet med Beckers modell är att den inte säger något om det optimala straffet i ett enskilt fall utan endast värderar straffen i relation till andra brott. Då information om kostnadsrelationer är mycket bristfällig kan man inte enbart med hjälp av modellen räkna ut den optimala bestraffningen.

Becker påpekar att stöld i sig inte kan förknippas med rena samhällsekonomiska kostnader då det rör sig om omfördelningar, d.v.s. den bestulnes förlust motsvarar den vinst som brottslingen gör. Ovan nämnda resonemang tar ingen hänsyn till att omfördelningen inte bygger på ömsesidig överenskommelse mellan parterna eller

den skyddskostnad brottsoffret har investerat i. Att dra slutsatsen att det endast rör sig om en omfördelning är inte rätt då det inte är säkert att brottslingen har lika stort utbyte av transaktionen. Ett samhälle där man endast värderar stöld efter uppkommen samhällsekonomisk skada kommer förmodligen att utveckla anarki, där äganderätten inte kommer att respekteras.

Målet är att utifrån statens kostnad av brott, d.v.s. kostnaden för skador, gripande, rättegång samt statens kostnad för straff, optimera brottsbekämpningen med hjälp av de variabler som man har direkt kontroll över, däribland upptäcktsrisk och straff. Den optimala nivån uppkommer då nivån på upptäcktsrisk och straff väger upp så att samhällets kostnader och intäkter av förändrat antal brott är marginellt lika.⁹⁹ Straffet kan ses som en kompensation till samhället och för att minimera kostnaden skall straffet därför kostnadsmissigt motsvara den skada som brottet åsamkat samhället oberoende av brottslingens inkomst.

7.2 Effektivare brottsupplärning

När brottsbekämpningen går trögt förs ofta argument fram som bygger på att om polisen får ökade resurser kommer brottsligheten att minska. Detta är ett förenklat resonemang och man bör istället fråga om det går att öka upptäcktsriskerna. Genom ett intensivare utredningsarbete skulle den totala upptäcktsrisken kunna höjas, i synnerhet för de brott med inslag av seriebrottslighet. Eftersom de flesta brottslingar har en rad oupptäckta brott på sitt samvete när de väl gripes, finns det en reservoar att ösa ur. Detta leder emellertid inte till att fler gärningsmän upptäcks eller att offren i större utsträckning får tillbaka sina tillhörigheter. Normalt har stöldgodset en hög omsättningshastighet. Det behöver inte heller leda till att brottslingen får ett strängare straff då straffmätningen utgår från straffskalan på det grövsta brottet. Då man inte summerar straffen för samtliga brott, något som t.ex. förekommer i USA, uppkommer vissa stordriftsfördelar med kriminell verksamhet. För spanings- och ingripandebrott leder ökade insatser till att antalet anmälda brott ökar. Här kan emellertid en viss manipulation ske genom att, som jag tidigare nämnt, resurserna satsas på en viss brottslighet. Ett ökat antal gripande kommer därigenom inte spegla ”verkligheten”, utan sker istället på bekostnad av någon annan brottstyp. Genom olika typer av kontrollaktioner kommer de primära upptäcktsriskerna att öka och fler gärningsmän blir kända. I längden kommer gärningsmännen att anpassa sig till de nya förhållandena och en del minskar aktivitetsnivån medan andra ändrar sitt beteende för att minska riskerna eller går över till någon annan form av kriminalitet, som inte är lika strängt bevakad. Beträffande offerbrotten är det i första hand vår livsstil som påverkar risken för brott, var vi rör oss och på vilka tidpunkter, om vi utnyttjar brottsattraktiva objekt, deltar i nöjeslivet osv. Undersökningar från amerikansk polisforskning visar att

---

⁹⁹ Ann-Mari Sätre, Lönar sig brott - och straff? Kap 2.5

polisen har mycket små möjligheter att påverka de primära upptäcktsriskerna för dessa brott. I princip begås brott när motiverade gärningsmän och attraktiva objekt, under avsaknad av någon som är kapabel att ingripa, sammanstrålar i tid och rum.¹⁰⁰ På samma sätt påverkas den primära upptäcktsrisken av folks rörlighet och vilja att tillkalla polis samt polisens möjlighet och förmåga att ingripa snabbt. De primära upptäcktsriskerna kommer därmed att förhålla sig tämligen stabila över en längre tid medan de totala upptäcktsriskerna kan variera kraftigare beroende på resurser och prioriteringar.

7.3 Upptäcktsrisken och straffhotets inverkan på brottslingen

Teorin om att straffet skall verka avskräckande bygger på att den potentiella brottslingen agerar rationellt och gör en kostnads-/intäktskalkyl, i vilken han väger kostnader mot vinst. Kostnaderna är i det här fallet risken för upptäckt och straff och vinsten den nytta han kan tänkas ha av att begå den brottsliga handlingen. För att straffhotet skall verka effektivt på den potentiella brottslingen måste det avskräcka från att begå brott. Lagbrytaren måste således uppfatta straffrisken som så stor och straffet så strängt att han avhåller sig från den brottsliga handlingen. Ju större den uppfattade risken för ett strängt straff är desto mer obenägen blir individen att begå handlingen. Straffhotet är endast relevant för personer med en låg grad av självkontroll eftersom personer med hög självkontroll normalt inte ser brott som ett alternativ, oavsett vilka straffhot som finns. Deras beteende kommer härmed inte att påverkas av ett eventuellt straffhot. De flesta människor skulle inte, även om de såg en olåst bil med nycklarna i på en folktom gata, stjäla denna. Straffhotet har också störst betydelse på de instrumentella brotten (frestelsebrotten) och inte på de expressiva, eftersom känslobrotten sällan är ett resultat av ett rationellt tänkande. Personen måste känna att han har någon personlig vinning/intäkt av brottet.

Frestelser att begå brott kan definieras som ett attraktivt brottsobjekt som har ett svagt skydd. Precis som med straffhot har frestelser antagligen störst betydelse för de personer som saknar hög självkontroll. En kombination av en stark frestelse och ett straffhot som uppfattas som ringa kan leda till en brottslig handling. För den grupp brottslingar med mycket låg självkontroll och hög brottsbenägenhet har straffhot och frestelser förmodligen större betydelse för valet av brottsobjekt. Eftersom brottsaktiviteten är stor spelar frestelsen inte lika stor roll utan personerna i fråga söker hela tiden aktivt efter nya brottstillfällen. Många av dessa brottslingar är inriktade på en omedelbar behovstillfredsställelse vilket leder till att de inte fäster så stor vikt vid framtida konsekvenser av sitt handlande. Härmed får inte

---

¹⁰⁰ Denna teori härstammar från Cohen och Felsons rutinaktivitetsteori över hur brott uppkommer. Se *Social Change and Crime Trends*; *American Sociological Review* vol 44 sid 588ff

heller straffhotet så stor verkan om det inte framstår som konkret i den aktuella situationen.¹⁰¹

När man talar om straffhot skiljer man vanligtvis mellan generell och individuell avskräckning. Med generell avskräckning, även kallat allmänprevention, menas att straffhotet skall påverka brottsbenägenheten hos medborgarna i allmänhet medan individualprevention syftar till att påverka dem som redan erhållit ett straff. Om man tittar på den höga andelen återfall tycks den individualpreventiva avskräckningen inte vara effektiv. Straffet kan emellertid verka brottspreventivt genom att den intagna i fängelset fysiskt hindras att begå brott under tiden, s.k. inkapacitering.

Då alla brott inte upptäcks, måste straffet för de brott där upptäcktsrisken är liten sättas högt, för att den preventiva funktionen skall upprätthållas. I vilken utsträckning straffhotet verkar avskräckande och moralbildande är inte klarlagt men det är ett realistiskt antagande att hotet verkar starkare på personer med goda inkomster, förmögenhet och hög social status samt de hittills ostraffade. För personer med stora skulder, låg status, dåliga legala försörjningsalternativ och låga inkomster, är det däremot inte säkert att straffhotet har samma avskräckande effekt. För det fall det rör sig om återfallsbrottslingar finns risken att de blivit anstaltsvana och ett frihetsberövande ses kanske inte ens som något hot.¹⁰² Även om personerna upplever upptäcktsrisken som hög är det ur deras synvinkel inte realistiskt att sluta med den kriminella verksamheten så länge legala försörjningsalternativ saknas.

En hög brottsnivå bidrar till att många känner sig otrygga och försämrar människors livskvalitet. Den kraftiga ökningen av antalet anmälda brott har lett till att rättsväsendet har allt mindre möjligheter att påverka brottsutvecklingen. Något som i sin tur har lett till att allmänhetens förtroende för rättsväsendet minskat under 80-talet.

Eftersom vi inte längre kan förlita oss på den sociala kontroll som rådde förr är det därför viktigt att se över fördelningen av polis och myndigheter i förhållande till enskilda. Om städerna upplevs som trygga vågar sig fler vuxna ut på kvällar och helger vilket i sin tur ökar risken för brottslingar att bli upptäckta.

7.4 Brottsförebyggande arbete

Det brottspreventiva arbetet syftar till att påverka de faktorer i samhället som verkar främjande eller hämmande på människors brottsliga beteende. Det finns två huvudgrupper av faktorer, dels åtgärder som minskar individens benägenhet att begå brott, dels åtgärder som minskar förekomsten av kriminogena situationer. De

---

¹⁰¹ Per-Olof Wikström m.fl. , *Brott, brottsprevention och kriminalpolitik*, sid 23

¹⁰² Göran Skogh, *Priser, skadestånd och straff*, sid 75

kriminogena situationerna är de tillfällen som kan leda till en frestelse att begå brott, eller situationer där friktioner mellan människor uppstår, som i sin tur kan leda till våldsbrott. Till den sistnämnda kategorin hör vanligtvis expressiva brott, d.v.s. brottshandlingen är ett mål i sig, medan den förstnämnda kategorin ofta innehåller brott som syftar till att uppnå viss vinning. Vissa brott kan innehålla drag av båda kategorierna men det kan ändå vara bra att försöka skilja definitionen åt eftersom de olika brottstyperna kräver olika brottsförebyggande strategier.

Brottsprevention syftar till att förhindra de handlingar som staten valt att kriminalisera. Lagen har härmed en central roll för brottspreventionen, då den syftar till att förebygga brott genom att vägleda medborgarna i önskad riktning och verka avskräckande genom straffhot.

Brottsförebyggande arbete är inte bara en angelägenhet för kriminalpolitiken utan för all socialpolitik. Kriminalpolitiskt arbete består därför inte bara av åtgärder inom rättsväsendet utan även av breda sociala insatser och attitydpåverkan. I många fall kan det förebyggande arbetet visa sig bli betydligt billigare i längden.

Beträffande lagregler gäller generellt att få människor kan tänka sig att begå allvarligare brott som t.ex. mord eller väpnat rån, medan flertalet kan tänka sig att bryta mot lindrigare brott och föreskrifter. Det är därför viktigt att lagarna anpassas efter normförändringar i samhället, annars kan en allt större del av beteende som är kriminaliserade ligga inom gränsen för vad folk i allmänhet kan tänka sig göra.

Ett problem vad gäller brottsprevention är att brottsbenägenheten utvecklas under den period som föregår tonåren och brottskarriären sätter sedan igång på allvar i tonåren.¹⁰³ Under den period i individens liv när kontakt med brottsligheten knyts har rättsväsendet begränsade möjligheter att verka avskräckande genom straffhot, rehabilitering eller inkapacitering. Rättsväsendet kommer därmed främst i kontakt med återfallsförbrytare där brottsligheten kan betecknas som en livsstil. För att bryta detta pågående mönster bör man försöka hantera och förändra de kriminella livsstilarna och inte fokusera på enskilda brottsändelser.

Ur ekonomisk synvinkel kan man fråga sig i vilken omfattning man skall satsa på brottsförebyggande åtgärder. Naturligtvis är det önskvärt med förebyggande insatser för att förhindra brott, men i vilken utsträckning? I många avseende lever vi i ett tryggt samhälle och frågan är om vi är villiga att göra det ännu tryggare eller om kostnaden är så stor att vi faktiskt avstår. Återigen hamnar man i svåra beräkningssituationer när man skall värdera mänskligt liv och lidande i pengar.

7.5 Polisens resurser

Polisen har, efter den senaste tidens grova våldshändelser där gärningsmännen visat sig likgiltiga inför andra människors liv, hamnat i centrum för en debatt om rättsväsendets resurser. Polismyndigheten klagar över att de senaste årets minskade

---

¹⁰³ Per-Olof Wikström m.fl., *Brott, brottsprevention och kriminalpolitik*, sid 27ff

resurser leder till en utbränd poliskår där det huvudsakliga arbetet går åt till administration. Från andra håll kommer mothugg om att polisen i själva verket inte är speciellt effektiv och sysselsätter sig med uppgifter som inte hör till dess arbetsområde. Det är lätt att spela på allmänhetens oro för den allt grövre kriminaliteten och dess förväntan om polisen som lagens långa arm. Men i framtiden bör man se över vilka arbetsuppgifter som polismyndigheten skall utföra för det allmännas räkning. Många av de händelser som polisen får ta hand om har ingenting med brott att göra, det kan röra sig om att leta efter försvunna personer eller ta hand om skadade djur. 30% av det arbete som utförs av polisen kan betecknas som en ren service till allmänheten.¹⁰⁴ Dessa uppgifter skulle kunna skötas av andra grupper för att frigöra polisens resurser till direkt brottsrelaterade arbetsuppgifter. Likaså bör kanske sportevenemang och andra kommersiella tillställningar i framtiden själv bära kostnaderna för den bevakning som krävs. Ett alternativ är att hyra in bevakningstjänster från privata företag. Ett rimligt övervägande är om fotbollen, som omsätter miljarder och vars supportrar på senaste åren har åsamkat samhället stora kostnader i form av vandalisering och misshandel, i framtiden kan räkna med polisens resurser. En ökad kostnad för bevakning leder till ett ökat ansvar för den enskilda individen. Som tidigare nämnts måste noggranna proportionalitetsavvägningar göras innan man kompenserar en ökad brottslighet med ökade resurser. Denna slutsats drar även den kommittén som utrett frågor om trygghet i lokalsamhället:

”Även med mycket hög ambition från statsmakternas sida när det gäller polisen framstår det i dag som orealistiskt att polisen framledes skall kunna kompenseras för brottsutvecklingen och den ökade belastningen i övrigt genom en fortsatt ökning av resurserna. Inte heller är det realistiskt att tro att polisen skall kunna komma till rätta med brottsutvecklingen enbart genom att öka sin effektivitet och produktivitet.”¹⁰⁵

7.5.1 Polisens effektivitet

Då polisens primära uppgift är att upprätthålla allmän ordning och säkerhet gäller det att disponera resurserna så att man uppnår effektivaste möjliga resultat med de resurser som finns.

Tanken bakom närpolisreformen var att polisen skulle jobba mer problemorienterat. Genom att identifiera faktorer som genererar brott, ordningsstörningar och andra incidenter, kan man effektivt förhindra brott. Även om man inte kan minska antalet brottsändelser kan man på detta sätt utnyttja sina resurser på ett bättre sätt och vara mer effektiva. Genom att ge småbrott hög prioritet ökar tryggheten i samhället samtidigt som annan grövre kriminalitet förebyggs. Undersökningar visar att en oproportionerligt stor andel av brott sker på

---

¹⁰⁴ Pressmeddelande BRÅ, Minst poliser då de bäst behövs 1998-09-03

en relativt liten yta i ett område. Utöver brottsplatsen finns det även en tidsdimension att ta hänsyn till. Undersökningar som gjorts av polisens uttryckningar i Stockholm har visat att den brottsliga aktiviteten är starkt koncentrerad under sammanlagt 16 av veckans 168 timmar. Tidsperspektivet utgör timmarna från fredag kväll klockan 19 till lördag natt klockan 03 samt samma intervall mellan lördag och söndagen.¹⁰⁶ Detta har till stor del att göra med de aktiviteter som normalt förekommer på helgen, såsom deltagande i nöjesarrangemang. Under denna tid är alkoholkonsumtionen hög vilket alltid är en kritisk faktor när det gäller viss typ av kriminalitet. Beträffande ingripande som avsåg ordningsstörningar och våldsbrott ägde över 25 % av de anmälda brotten rum under dessa 16 timmar. Till denna grupp räknar polisen även rån som juridiskt sett är brott mot förmögenhet. Skadegörelse räknas också hit då vinningsmoment saknas och brottets utförande har likheter med våldsbrott. De vanligaste brotten som sker inom denna kategori är fylleri, misshandel och skadegörelse samt händelser som rubriceras som ofog från ungdom. För våldsbrotten sker mer än 30% av de totala anmälningarna under dessa intensiva timmarna. För trafikbrotten visar analysen en kraftig dominans av rattfylleri under helgkvällarna. Frågan som bör ställas är naturligtvis hur polisen disponerar sina resurser för att möta brottsligheten när den är som störst. För ett effektivt arbete borde det finnas en överensstämmelse mellan behovet och tillgången på polisresurser. Bemanningen för hela polismyndigheten visar att flest poliser är i tjänst under dagtid måndag till fredag. Därefter minskar antalet poliser i tjänst markant och få personer tjänstgör från midnatt till morgontimmarna.¹⁰⁷ Det föreligger således en bristande överensstämmelse mellan efterfrågan och tillgänglighet av polisens resurser, främst under helgerna. Närpolisen vars grundkoncept är att arbeta nära problemen och människorna i omgivningen har som högst bemanning dagtid mellan måndag och torsdag, därefter är betydligt färre i tjänst. Närheten bör emellertid inte enbart utgöra en rumslig faktor utan även en tidsmässig!

Om polisen inte kan sköta sitt verksamhetsområde på ett tillfredsställande sätt finns en risk att polisverksamheten istället kommer att skötas i privat regi. Detta kan ske på olika sätt, dels via bevakningsföretag som har till uppdrag att skydda egendom eller personer, eller via medborgargarden eller maffia. Ett annat sätt är att polisen samarbetar med olika frivilliga organisationer så som nattvandrande föräldrar eller fritidsassistenter. Polisen skulle också till viss del kunna privatisera delar av sitt arbete och sälja tjänster som larm eller extra bevakning. Folk förlitar sig emellertid på att polisen på ett tillfredsställande sätt sköter sin verksamhet, både beträffande stora och små brott. I Sverige har det inte gått så långt att vi kan prata om någon maffia, däremot har det under de senare åren förekommit medborgargarden som

---

¹⁰⁵ BRÅ PM 1995:1, sid 15

¹⁰⁶ Johannes Knutsson, När behövs polisen bäst, sid 7

¹⁰⁷ Johannes Knutsson, När behövs polisen bäst, sid 17

tagit lagen i egna händer. En stor del av det förebyggande arbetet bygger på privata initiativ som att låsa in sin egendom eller installera larm.

En ökande belastning på rättsväsendet kan få till följd att allt fler av polisens, åklagarnas, domstolarnas och kriminalvårdens arbetsuppgifter skjuts över på andra privata aktörer. När belastningen för myndigheterna blir för stor finns en klar tendens till avtappning av ärenden från rättsväsendet.¹⁰⁸ Detta kan vara mer eller mindre medvetet och ha olika orsaker. En ökad andel ärenden hos polis och åklagare kan avskrivas, åklagaren kan öka andelen åtalsunderlåtelser eller kan färre brott komma att anmälas då anmälarna har den uppfattningen att polisen ändå inte gör något åt ärendet. För stor belastning kan även få en minskad användning av fängelsestraff till följd vilket i sin tur leder till att inkapaciteringseffekten går förlorad på högaktiva brottslingar.

7.6 Privatisering

Man bör fråga sig om det finns möjligheter att driva viss del av rättsväsendets verksamhet på ett mer rationellt och effektivt sätt i privat företagande i stället för offentligt. Privatiseringen inom kriminalvården förekommer redan genom enskilda behandlingshem för narkotikamissbrukare, där dömda kan avtjäna viss del av sitt fängelsestraff.¹⁰⁹ Det är då viktigt att fundera över vilka faktorer, som t.ex. ekonomi, rättssäkerhet och rättvisaspekter som skall beaktas. Sverige har idag ett privat rättsväsende som är större än det offentliga där den privata sektorn är överlägsen när det gäller tillgången på t.ex. kvalificerade tekniska spaningshjälpmedel. Beträffande polisen bör man tänka igenom vilken roll de spelar och vad de skall representera och med staten som arbetsgivare framgår klart att

- polisen agerar på folkets vägnar och ingen annans
- polisens lojalitet är mot lagstiftningen och inte mot uppdragsgivaren
- polisen är till för alla, oberoende av ekonomisk bärkraft.¹¹⁰

7.6.1 Privata fängelser

I USA där de existerande fängelserna är överbelagda och det finns ett växande behov av fängelsekapacitet tillåts idag privata företag att kunna driva fängelser. Det rör sig om alla typer av fängelser, allt från minimum till maximum security-fängelser som är privatägda. Det är dock en mycket begränsad del som är privata och bara 1 till 3 % av fängelsepopulationen sitter i privata fängelser.

Fängelsepopulationen är för närvarande ca 1,5 miljoner fångar och ökar med 13-14

---

¹⁰⁸ BRÅ PM 1995:1, sid 8

¹⁰⁹ BRÅ PM 1995:1, sid 7f

¹¹⁰ BRÅ PM 1995:1, sid 20

% per år. Bara byggnadskostnaderna för att få fram nya fängelser som motsvarar behovet uppskattas till ca 100 miljoner dollar per vecka. Kostnaden per fängelseplats är ändå mycket låg i USA om man jämför med Sverige.¹¹¹ Även i England tillåts privatisering av häkten och fängelser sedan början på 1990-talet och i Frankrike företas en delprivatisering, där alla områdena inte omfattas. Ser man på de länder där en privatisering har förekommit är det främst ett starkt ökat kapacitetsbehov som lett fram till diskussionen. Ser man på de svenska förhållandena är privatisering av enstaka tjänster i många fall självklar. Det är däremot svårt att se några vinster på att privatisera ett någorlunda välfungerande fängelsesystem där den kriminella utvecklingen är under kontroll.

7.7 Brottslighetens kostnader

Att beräkna brottslighetens totala kostnader är svårt. Detta beror främst på tre faktorer. För det första vet vi inte exakt hur många brott som faktiskt begås. Den dolda brottsligheten varierar för olika typer av brott och en uppskattning är svår. En annan faktor är att vissa brottsskador är av sådan art att det är omöjligt, i många fall även stötande, att värdera dem i pengar. Hur värderar man t.ex. en våldtäkt eller ett människoliv? Slutligen är de ekonomiska beräkningarna mycket komplicerade. Vilka värden skall beaktas när man räknar ut den kostnad som ett visst brott tillfogat samhället. Skall brottslingens utbyte av brottet räknas med eller hur räknar vi brottsoffrets eventuella tidsförlust i samband med uppkommen skada? I ett större perspektiv är det kanske så att samhället tjänar på en viss typ av kriminalitet. Om vi räknar med vaktbolagens ekonomiska förtjänster, och samhällets, i form av arbetstillfällen, kanske detta i ett rent ekonomiskt perspektiv är mer värt än den skada som uppkommit utan dess insatser. Tjuvens vinst är inte heller alltid densamma som offrets förlust. Utöver de indirekta kostnaderna för brott, d.v.s. den skyddsnivå som väljs av staten genom ett kollektivt brottskydd, finns även direkta kostnader i form av försäkringar. Utöver den skyddsnivå som staten tillhandahåller kan den enskilde välja att försäkra sig mot eventuella kostnader till följd av brott.

Att dra några slutsatser om vilken funktion som är viktigast för att bekämpa brottsligheten går inte att göra och man får nöja sig med att konstatera att det finns flera olika funktioner som verkar parallellt med varandra. Kostnadsanalyser är ovanliga inom rättsväsendet delvis beroende på svårigheter att värdera alla insatser i pengar men också för att man ofta saknar alternativ att jämföra med. Att mäta vilket resultat brottsförebyggande arbete, finansierat av staten har, är näst intill omöjligt, då flera åtgärder för en trygg miljö ligger på andra områden än kriminalvården, t.ex. utbildning och arbetsmarknadsåtgärder. De åtgärder som vidtas för att direkt förhindra brottslighet sker oftast bäst av privata aktörer, där

---

¹¹¹ BRÅ PM 1995:1, sid 50f

varje individ kan välja vilken grad av skyddsnivå man vill vidta. Den enskilde har här överlägsna möjligheter att påverka situationen genom olika typer av stöldskydd, t.ex. låsa sin bil, skaffa larm och välja att sprida riskerna genom olika försäkringar.

Eftersom den polisanmälda brottsligheten ökat kraftigt har rättsväsendet utsatts för en hårdare press. En lösning skulle vara att skjuta till mer pengar efter hand som brottsligheten ökar. Det är emellertid svårt att göra en adekvat analys av vilka intäkter som ett resurstillskott kan tänkas leda till. 1974 skrev McClintock att:

”It is recognized that implementation of a substantially expanded programme of law enforcement, and consequent increases in other departments of the criminal justice system, would be a very costly affair. Furthermore, since the relationship between the provision of additional resources and the outcome is far from clear, no accurate cost-benefit analysis can be made.”¹¹²

Brottsligheten påverkas av vardagslivets utformning och moralbildning och genom att analysera hur detta påverkar brottsligheten och styra resurserna till de tillfällena när brott begår kan effektiviteten förbättras.

7.7.1 Uppföljning av gjorda insatser

Människors beteende brukar inte förändras påtagligt från ett år till ett annat och man bör därför följa upp samtliga insatser, som görs för att begränsa brottsligheten och förhindra att tidigare dömda återfaller, under en längre tidsperiod. Positiva resultat från utvärderingar av brottsligheten till följd av vissa åtgärder leder ofta till ett beslut att dessa åtgärder skall bestå även i framtiden. Detta beslut är ju emellertid grundat på en utvärdering som inte tar hänsyn till att människors beteende kommer att förändras i framtiden. Om så blir fallet är beslutet fattat på felaktiga grunder och kanske inte längre relevant. Ett exempel härpå är utvärderingar av helgstängt på systembolagen som haft till följd att våldsbrottsligheten minskar. Det är dock relevant att antaga att folkets dryckesvanor kommer att förändras under en längre tidsperiod vilket kan leda till en förskjutning av våldsbrott till andra dagar i veckan.

7.8 Samhällsekonomiska effekter

Även kriminaliteten och kriminalpolitiken påverkas av förändringar i samhällsekonomin. Vid lågkonjunkturer och ekonomisk stagnation brukar samhället söka stöd i traditionella lösningar, vilket leder till en konservativ inriktning. Att behandla brottslingar för att de skall sluta begå brott kräver större resurser än att bara straffa och politikerna väljer ofta att ta hårdare tag mot dömda brottslingar istället för en mer behandlingsinriktad påföljd. Samtidigt är det inom

---

¹¹² Per-Olof Wikström., *Brott, brottsprevention och kriminalpolitik*, sid 17

detta område resurserna kan förhindra flest brott. Eftersom en stor del av brottslingarna är återfallsförbrytare med många brott på sina samveten mellan varje upptäckt, skulle man lätt kunna förhindra fortsatt brottslighet genom inkapacitering under de brottsaktiva åren. Den totala kostnaden för kriminalvården budgetåret 1998 uppgick till 4,15 miljarder kronor.¹¹³ Ett inkapaciteringsförfarande för gruppen av högaktiva brottslingar skulle mer än fördubbla kostnaden. Det brottslösa idealsamhället går emellertid inte att uppnå och vi kommer alltid att få acceptera viss brottslighet. Ser vi på straffsatserna idag fungerar dessa relativt väl på de flesta individer och Sverige är i förhållande till andra länder ett fredat samhälle. Eftersom straffen enligt riksdagen står i proportion till brotten får man istället satsa resurserna på att försöka hindra återfall och nyrekrytering i brott. För att komma till rätta med brottslighet gäller det på lång sikt att satsa på förebyggande åtgärder för barn och ungdomar. Insatser mot ungdomar som begår brott måste ske snabbare och berörda myndigheter måste samarbeta bättre. En önskan är ju också en individuellt anpassad behandling för de ungdomar som begår brott. I ett kortare perspektiv gäller det att koncentrera åtgärder mot gärningsmännen och försöka motverka och förhindra tillfällena för dessa att begå brott.

Den slutliga frågan är om det är rätt att analysera brott och straff ekonomiskt? Och i så fall till vilken gräns? Som framgått av uppsatsen är den ekonomiska analysen av rättsväsendet mycket komplicerad och påverkas av flera faktorer. Men med Beckers ekonomiska modell som utgångspunkt har vi ändå ett värdefullt redskap för att värdera var resurserna kommer till bäst nytta inom rättsväsendet.

---

¹¹³ Kriminalvården, Kriminalvårdens officiella statistik, sid 23

Käll- och litteraturförteckning

LITTERATUR:

- Jan Ahlberg
BRÅ Rapport 1990:7 Inkapacitering.
Effekter vid förändrade strafftider.
Allmänna Förlaget, Stockholm 1990
- Jan Ahlberg
Prognoser för brottsutvecklingen,
perioden 1997-1998
Brottsförebyggande rådet, april 1997
- Jan Ahlberg och
Marianne Håkansson
Svenska folket om brott och
brottsförebyggande åtgärder
Printus, Bratts tryckeri Jönköping
1997
- Jan Ahlberg och
Johannes Knutsson
Upptäcktsrisken
Allmänna Förlaget, Gotab Stockholm
1988
- Tommy Andersson och
Lars Alexandersson
BRÅ PM 1994: 3 Samhällstjänst
som alternativ till fängelse,
utvärdering av 1990-1992 års
försöksverksamhet
Fritzes förlag, Graphic Systems AB,
Malmö 1994
- Erik Anners
Brottet, straffet och polisen i den
europeiska rättsutvecklingen
Norstedts Juridik AB, Norstedts
Tryckeri, Stockholm 1997
- BRÅ
Brottslighet och kriminalpolitik
Brottsförebyggande rådet, Stockholm
1990
- BRÅ
PM 1995:1 Privatisering inom
rättsväsendet

- Fritzes förlag, Graphic Systems AB,
Malmö 1995
- BRÅ
PM 1999:1 Ungdomar, droger och
polisens insatser
Fritzes förlag, BRÅ, Stockholm 1999
- Ronald V Clarke
Situational Crime Prevention Studies
BRÅ PM 1997:3
Gotab, Stockholm 1997
- L Cohen och
M Felson
Social Change and Crim Trends,
American Sociological Review, vol 44
- Robert Cooter och
Thomas Ulen
Law and Economics 1998
Harper Collins Publishers, USA,
tryckort saknas
- Thomas Ekbohm,
Gunnar Engström och
Birgitta Göransson
Människan Brottet Följderna
Centraltryckeriet, Borås 1996
- Per Olof Ekelöf
Straffet, skadeståndet och vitet
Appelbergs boktryckeriaktiebolag,
Uppsala 1942
- Stina Holmberg
Ekonomisk kriminalitet
Stockholm 1978
- Kriminalvården
Kriminalvårdens Officiella Statistik
AB Danagårds Grafiska, Ödeshög
1999
- Johannes Knutsson
När behövs polisen bäst?
Brottsförebyggande rådet, Stockholm
1998
- Monika Olsson, Red.
BRÅ
Konsten att läsa statistik om brott
och brottslingar
Fritzes, Stockholm 1993

Jan Pedersen	Skatte & agifts straffe ret Jurist- og Ökonomforbundets Forlag, 1996
Leif GW Persson, Polisen	Kampen mot ekobrotten Allmänna Förlaget, Gotab Stockholm 1986
Leif GW Persson	Rikspolisstyrelsens rapport om ekonomisk och organiserad brottslighet
A Mitchell Polinsky	An introduction to law and economics, second edition, Little, Brown and Company, USA
A Mitchell Polinsky och S Shavell	The Optimal Use of Fines and Imprisonment Journal of Public Economics, 24 North-Holland 1984
RRV	Svart arbete, del 1-3 1998
Ingrid Sahlin	Ungdomsprojekt, retorik och praktik, BRÅ-PM 1992:1
Göran Skogh	Brott och straff i ekonomisk analys
Göran Skogh	Priser skadestånd och straff Liber Läromedel, Bröderna Ekstrands Tryckeri AB, Lund 1997
Göran Skogh, Red.	Rättsekonomi Ekonomi under debatt, upplaga 1:1 Liber förlag, Liber tryck Malmö 1983
Göran Skogh	Straffrätt och samhällsekonomi

- Studentlitteratur, Nationalekonomiska institutionen vid Lunds universitet, Lund 1973
- Göran Skogh
Straffvärdering enligt välfärds-ekonomiska principer
Uppsats i BRÅ rapport 1980:2
Påföljdsval, straffmätning och straffvärde.
Kristianstads Boktryckeri AB, Stockholm 1980
- Statsrådsberedningen
Motverka våldet – regeringens åtgärder för att minska våldsbrottsligheten
Statsrådsberedningens skriftserie 1995:2
Fritze, Stockholm 1995
- Ann-Mari Sätre
Lönar sig brott - och straff? En ekonomisk analys av brottsbekämpning med tonvikt på miljöbrott
BRÅ Forskning 1985:4
Allmänna Förlaget, Gotab Stockholm 1985
- Lottie Wahlin
Den rationella inbrottstjuven? En studie om rationalitet och rationellt handlande i brott.
Sociologiska institutionen, Lunds universitet 1999
- Per-Olof H Wikström,
Jan Ahlberg och
Lars Dolmén
Brott, brottsprevention och kriminalpolitik
BRÅ rapport 1994:1
BRÅ, Fritzes förlag, Stockholm 1994

ARTIKLAR:

Signerade artiklar:

Sven-Erik Alhem	Straffhot saknar verkan Artikel i Sydsvenskan 9 februari 1999
Margareta Edling	Bertel Österdahl: Kriminalvården måste få vara djärvare Artikel i Apropå 2/1999
Lars Lidberg farligheter	Ökade möjligheter att förutsäga Artikel i Apropå 2/1999

Osignerade artiklar:

BRÅ	Pressmeddelande 980903 Minst poliser när de bäst behövs
Sydsvenska dagbladet	Ansvar för tryggheten 000110

FÖRFATTNINGAR:

- Brottsbalken, genom Lag (1986:645)
- Lag (1994:451) om intensivövervakning med elektronisk kontroll
- Lag (1968:64) om straff för vissa narkotikabrott
- Lag (1951:649) om straff för vissa trafikbrott
- Skadeståndslag, (1975:404)
- Skatteutskottets betänkande 1997/98:SkU3

SOU:

- SOU 1982:63 Polislag
- SOU 1996:15/ Allmänprevention och individualprevention

Eckart Kühlnhorn

SOU 1997:127

Straffansvar för juridiska personer

INTERNET:

www.regeringen.se/propositionermm/

010220